

The background of the entire page is a black and white marbled paper pattern. The marbling consists of intricate, swirling, and wavy lines of varying shades of gray, black, and white, creating a complex, organic texture. The pattern is dense and fills the entire frame.

Zo zwart-wit is het niet: een grijs gebied

Een kwalitatief onderzoek naar etnische identiteitsconstructie
bij twintigers met een gemengde afkomst

Masterscriptie Interculturele Communicatie

Universiteit Utrecht

Naomi Kok Luís – 5685273

Begeleider: Drs. E.N. Besamusca

Tweede lezer: Dr. J.D. ten Thije

24 augustus 2017

“In so-called black and white photography, there is no pure ‘black’ and ‘white,’ only varying shades of grey. ‘Black’ shades imperceptibly into ‘white.’”

- Stuart Hall (2013, p. 225)

Voorwoord

Hier ligt dan ein-de-lijk mijn masterscriptie *Zo zwart-wit is het niet: een grijs gebied*. Een onderzoek naar de identiteitsconstructie bij twintigers met een gemengde afkomst, waar ik met enorme inspanning aan heb gewerkt. Ik ben tegelijkertijd trots en opgelucht dat ik het bij dezen kan afronden.

Ik begon aan het onderzoek vanuit een persoonlijke interesse, omdat ik mezelf identificeer als 'gemengd'. Gedreven door nieuwsgierigheid en een brandend enthousiasme verzamelde ik een overvloed aan informatie en data. Echter, op een gegeven moment zag ik door de bomen het bos niet meer. Ik werd ermee geconfronteerd dat het door mijn betrokkenheid lastiger was dan gedacht om afstand te houden en er een lopend geheel van te maken. Het kostte daarom veel tijd en ik moest er heel wat voor laten, maar het heeft me zoveel opgeleverd. Ik heb bijzondere interviews mogen afnemen, veel nieuwe kennis opgedaan en inzicht gekregen in de identiteitsconstructie van twintigers van gemengde afkomst. Het was een continu proces om te reflecteren op mijn eigen voorkeuren en opvattingen, waardoor ik zelfbewuster ben geworden en meer zelfkennis heb verkregen.

De master *Interculturele Communicatie* heb ik ervaren als een verrijking. Ik heb mezelf kunnen ontplooiën op intellectueel - en persoonlijk niveau. Tijdens deze master heb ik de ambitie ontwikkeld om bij te dragen aan wederzijds begrip en verbinding. Aan mijn stage heb ik een baan overgehouden waarin ik die ambitie kan uitdragen. Deze masterscriptie markeert het einde van mijn studententijd en het begin van mijn beroeps carrière.

Via deze weg wil ik de mensen bedanken die hebben bijgedragen aan de realisatie van mijn onderzoek. Ten eerste wil ik de participanten bedanken voor de boeiende, openhartige interviews. Zij hebben persoonlijke ervaringen en opinies met mij gedeeld die me in staat stelden een interessant onderzoek te verrichten. Ook wil ik Emmeline Besamusca hartelijk bedanken voor de fijne begeleiding en de constructieve feedback. Ik had me geen betere begeleider kunnen wensen. Daarnaast gaat mijn dank uit naar Jan ten Thije die de tijd nam om met me mee te denken toen ik het even niet meer wist. Tot slot ben ik mijn moeder en vriend dankbaar voor het nakijken van mijn scriptie, het vertrouwen en de emotionele steun.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Naomi Kok Luís

Santo André, Portugal, 15 augustus 2017

Samenvatting

Hoewel er steeds meer mensen met een gemengde afkomst in Nederland zijn, is gemengdheid een onderbelicht thema in de wetenschap en maatschappij. Zo is er gebrek aan een eenduidige term om deze groep te identificeren. Daarnaast is er in maatschappelijke debatten weinig ruimte voor pluraliteit en wordt er vaak een keuze geïmpliceerd tussen twee categorieën. In haar documentaire *Wit is ook een kleur* veronderstelt Bergman (2016) ook een tegenstelling tussen 'witte' en 'zwarte' mensen, oftewel iedereen-die-niet-wit-is. Dit was aanleiding voor onderzoek naar etnische identiteitsconstructie bij twintigers met een gemengde afkomst, die theoretisch gezien zowel 'wit' als 'zwart' zijn.

Etniciteit bestaat uit een set karakteristieken die een etnische groep karakteriseren, waaronder genetische kenmerken (zoals voorouderschap en uiterlijke kenmerken) en culturele kenmerken (Day, 2006; Wekker e.a., 2007). Etnische identiteit wordt beschouwd als het etnische component van sociale identiteit (Verkuyten, 2010), waarbij een verband wordt gelegd tussen het individu en de groep waartoe diegene behoort (Turner e.a., 1994). Mensen met een gemengde afkomst kunnen gebruik maken van diverse identificatie strategieën om hun etnische identiteit te managen die afhankelijk zijn van de context en setting (Roccas & Brewer, 2002; Verkuyten, 2010).

In het onderzoek hebben vijf vrouwelijke en vijf mannelijke twintigers met een autochtoon Nederlandse moeder en een vader met een andere etnische afkomst geparticipeerd. Er is een vragenlijst en een half-structureerd interview afgenomen, waarbij de documentaire *Wit is ook een Kleur* (Bergman, 2016) als tool is gebruikt. Voor de analyse is gebruik gemaakt van een methodische triangulatie, waarbij een inhoudsanalyse, een terminologie-analyse en een perspectiefanalyse (Graumann, 1992) van etnische zelfcategorisatie (Day, 2006; Turner e.a., 1994) zijn gecombineerd.

Uit het onderzoek blijkt dat de meeste respondenten hun etnische afkomst uitdrukken in delen (zoals half Nederlands). Kijkend naar het genetische aspect van hun etnische identiteit, identificeren zij zich dus met meerdere etniciteiten. De respondenten maken gebruik van een grote variatie aan termen voor zelfcategorisatie. Daarbij is ook sprake van een gendersverschil, waarbij vrouwen zich met meer etnische termen identificeren dan mannen. De respondenten lijken niet gehinderd door principieel mogelijke kritiek op het gebruik van bepaalde termen. De resultaten duiden erop dat ervaringen met 'anders' zijn – gelinkt aan hun donkere huidskleur - een belangrijke rol spelen bij de etnische identiteitsconstructie van de participanten. Kijkend naar uiterlijke kenmerken, identificeren zij zich dan ook dominant met 'donker' en contrasteren zij zich veelvuldig met witte Nederlanders. In de definitie van Bergman (2016), zijn de participanten in mijn onderzoek dus 'zwart'. Met betrekking tot etnische termen, categoriseren de participanten zichzelf het vaakst als Nederlands, waarmee een aantal lijken te refereren naar het culturele aspect van hun etnische identiteit. Al worden zij er soms mee geconfronteerd dat anderen hen niet zo zien.

Het onderzoek heeft een aantal beperkingen die te maken hebben met de opzet van de vragenlijst, de wervingsmethode en de persoonlijke betrokkenheid van de onderzoeker. Daarnaast gaat het om kwalitatief onderzoek en kunnen de resultaten niet worden gegeneraliseerd naar de categorie twintigers met een autochtoon Nederlandse moeder en een vader met een andere etnische afkomst.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
2. Gemengdheid in de Nederlandse context	7
2.1 Historische achtergrond	7
2.2 Binnen en buitenblik	8
2.3 Zwart-wit discours	9
2.4 De documentaire Wit is ook een kleur	10
2.5. Samenvattend	11
3. Theoretisch kader	12
3.1 Identiteit	12
3.2 Etnisch gemengde identiteit	14
3.3 Identiteitsconstructies in taal	16
3.4 Samenvattend	19
4. Dataverzameling & Analyse methode	20
4.1 Participanten	20
4.2 Onderzoeksinstrumenten	22
4.3 Data-analyse	23
4.4 Validiteit	28
5. Resultaten	29
5.1 Inhoudsanalyse	29
5.2 Etniciteit in de vragenlijst	32
5.3 Terminologie-analyse	33
5.4 Perspectiefanalyse van zelfcategorisatie	36
6. Discussie	43
6.1 Wit is ook een Kleur	43
6.2 Etnische roots	44

6.4 Linguïstische etnische zelfcategorisatie.....	46
7. Conclusie & aanbevelingen	49
7.1 Conclusie.....	49
7.2 Beperkingen.....	50
7.3 Suggesties voor vervolgonderzoek	51
Bronnenlijst	53
Bijlagen: zie bijlagenboek	

1. Inleiding

Op 18 december 2016 werd de documentaire *Wit is ook een Kleur* van Sunny Bergman uitgezonden op de VPRO. Hierin stelt Bergman de superieure positie van ‘witte’ mensen aan de kaak en kaart ze onbewuste vooroordelen aan. Daarbij deelt ze de samenleving op in twee grote groepen: ‘witte’ mensen en ‘zwarte’ mensen, oftewel: iedereen die niet wit is. De manier waarop etnische categorieën worden gerepresenteerd in de documentaire *Wit is ook een Kleur* is tekenend voor de manier waarop hierover wordt gesproken in het discours in Nederland rondom identiteit en etniciteit. Deze worden vaak in polariserende termen gevoerd: allochtoon vs. autochtoon, zwart vs. wit. Maar waar staan mensen met een gemengde etniciteit die zowel zwart als wit zijn?

Als kind van een Nederlandse moeder en een Angolese vader, geboren in Portugal, voel ik me verbonden met verschillende etnische categorieën op diverse manieren. Ik ben ‘zwart’ én ‘wit’, Nederlander, Portugees en Angolees. Daarom geef ik er de voorkeur aan mezelf te identificeren als ‘gemengd’. Ik vind het dan ook jammer dat die optie voor identificatie niet vanzelfsprekend is en vaak niet wordt geboden. Bij het zien van de documentaire *Wit is ook een Kleur* vroeg ik me af hoe dat zit bij andere mensen met een gemengde afkomst. Dat was aanleiding voor dit onderzoek.

In tegenstelling tot andere landen (zoals Frankrijk en de Verenigde Staten) is etnische gemengdheid in Nederland nauwelijks een thema in het wetenschappelijke- en maatschappelijke discours. Hoewel één op de zes relaties in Nederland gemengd is (CBS, 2017), is hier nog weinig onderzoek naar gedaan. Daarnaast bestaan er geen eenduidige termen voor identificatie: ‘halfbloed’ heeft negatieve koloniale connotaties, waardoor sommige mensen ‘dubbelbloed’ zijn gaan gebruiken (Sterckx, 2016). Om deze redenen is onderzoek naar de manier waarop mensen met een gemengde afkomst zich identificeren in de Nederlandse context relevant en interessant. De vraag die centraal staat in dit onderzoek luidt:

‘Op welke manier construeren twintigers met een gemengde afkomst hun etnische identiteit?’

In hoofdstuk twee wordt de Nederlandse context omtrent gemengdheid geschetst. Vervolgens wordt relevante theorie besproken in het derde hoofdstuk. In hoofdstuk vier komt de methode aan bod, waarna de resultaten worden gepresenteerd in hoofdstuk vijf. In hoofdstuk zes volgt de discussie waarin de resultaten worden gekoppeld aan de literatuur. Tot slot komen de conclusie en aanbevelingen aan bod in hoofdstuk zeven.

2. Gemengdheid in de Nederlandse context

De manier waarop de maatschappij betekenis geeft aan sociale categorieën beïnvloedt de manier waarop individuen zichzelf identificeren (Verkuyten, 2010). Dit hoofdstuk zoomt in op de Nederlandse context met betrekking tot mensen met een gemengde afkomst. In paragraaf 2.1 wordt een korte geschiedenis schets gegeven. Om een beter begrip te krijgen van de Nederlandse context omtrent gemengdheid, wordt deze in paragraaf 2.2 afgezet tegen andere contexten. Dominante discoursen rondom identiteit en etniciteit worden besproken in paragraaf 2.3. In paragraaf 2.4 wordt ingegaan op de documentaire *Wit is ook een Kleur*. Het hoofdstuk wordt in paragraaf 2.5 samengevat, wat uitmondt in de hoofdvraag.

2.1 Historische achtergrond

In de koloniale tijd waren blanke Europeanen superieur aan inheemse volkeren. Mensen hadden dus bepaalde privileges en plichten op basis van de groep waartoe ze behoorden (Sterckx, 2016). In Nederlands-Indië hadden etnisch gemengde kinderen - die door de (doorgaans witte) vader erkend waren - de status van Europeanen. Vaak identificeerden zij zich ook met Nederlanders. Na de onafhankelijkheid van Indonesië maakten vele van deze 'Indische Nederlanders' daarom de keuze om hun leven voort te zetten in Nederland (Mak, 2000), waardoor Nederland voor het eerst in aanraking kwam met een grote groep gekleurde Nederlanders. Hoewel zij zich Nederlands voelden, werden zij juist aangesproken op het aspect van hun identiteit dat anders was: hun huidskleur (Mak, 2000).

In de koloniale tijd kwamen kinderen met een gemengde afkomst meestal voort uit een relatie tussen een witte man en een inheemse vrouw. In de loop van de twintigste eeuw komen relaties tussen witte vrouwen en niet-witte mannen ook steeds vaker voor. Echter, dit werd toen wel gezien als status verlagend (Sterckx, 2016). Om een toename van deze huwelijken te demotiveren, bestond tot 1964 *De Wet van de Eenheid van Nationaliteit van het Gezin* (Sterckx, 2016), wat inhield dat het gezin de nationaliteit van de vader kreeg. Hierdoor zou een Nederlandse vrouw haar nationaliteit verliezen indien zij zou trouwen met een allochtone man. Pas sinds 1985 hebben kinderen van Nederlandse moeders en niet-Nederlandse vaders in ook recht op het Nederlandse staatsburgerschap (Sterckx, 2016).

Op dit moment is 16 procent van alle paren die samenwonen in Nederland gemengd (CBS, 2017). Hierbij gaat het om zowel relaties tussen Nederlanders en westerse migranten als tussen Nederlanders en niet-westerse migranten. In de praktijk worden relaties tussen een Nederlander en een Belg minder snel als 'gemengd' gezien dan tussen een Nederlander en een Surinamer (Verkuyten, 2010). Het grootste aantal gemengde huishoudens zijn Indonesisch-Nederlands, maar ook Antilliaans-Nederlandse en Surinaams-

Nederlandse huishoudens komen veel voor (CBS, 2017). Tegenwoordig zijn gemengde relaties in Nederland dus geen uitzondering meer. Er is dan ook een 'trend van emancipatie' waarneembaar waarin (bekende) Nederlanders met een gemengde afkomst steeds vaker hun gemengde identiteit claimen (Sterckx, 2016).

2.2 Binnen en buitenblik

Hoewel gemengde relaties steeds vaker voorkomen, is gemengdheid een onderbelicht thema in de Nederlandse wetenschap en maatschappij (Sterckx, 2016). Er bestaat niet eens een eenduidige term om te refereren naar mensen met een gemengde afkomst (Sterckx, 2016). In de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk daarentegen bestaan duidelijke definities van 'biracial,' 'multiracial' en 'multi-ethnic' (zie bijvoorbeeld: Cheng & Lee, 2009; Poston, 1990; Root, 1995). De VS kent zelfs een aparte wetenschappelijke discipline voor onderzoek naar gemengdheid, genaamd *Mixed Race Studies* (Sterckx, 2016). Ook in Frankrijk, een land met een vergelijkbare postkoloniale verhouding, krijgt het thema aandacht. Daar wordt de term 'métissage' gebruikt om iemand met een etnisch gemengde afkomst aan te duiden (zie bijvoorbeeld Cunin & Bonniol, 2004; Laplantine & Nous, 1997).

Dat wil niet zeggen dat de erkenning van mensen met een gemengde afkomst in die landen altijd vanzelfsprekend is geweest. Bijvoorbeeld: in de Verenigde Staten was de 'one drop black rule' lange tijd van kracht, wat veronderstelde dat één donkere voorouder genoeg was om iemand als 'zwart' te categoriseren (Root, 1995). Pas in de jaren negentig is er een emancipatiebeweging op gang gekomen, waarin mensen met een gemengde afkomst opkwamen voor hun rechten om zich te identificeren met meerdere 'rassen' of etniciteiten. Mede hierdoor is het sinds het begin van deze eeuw mogelijk om op officiële formulieren de optie 'mixed' aan te kruisen bij de vraag naar 'ras' of etniciteit (Tizard & Phoenix, 2002).

In Nederland wordt het als moreel onjuist gezien om naar etniciteit te vragen op officiële formulieren (Essed & Trienekens, 2008). Overigens is 'ras' een taboe woord en spreekt men liever ook niet over etniciteit (Wekker e.a., 2007; Essed & Trienekens, 2008). Er wordt gebruik gemaakt van de termen 'zwart' en 'wit' om te refereren naar politieke of statistische informatie, zoals 'zwarte scholen' of 'witte stemmers' (Essed & Trienekens, 2008). De ongemakkelijkheid waarmee over 'ras' en etniciteit wordt gepraat, maakt gemengdheid een gecompliceerd onderwerp in de Nederlandse context.

2.3 Zwart-wit discours

Dominante discoursen rondom identiteit, 'ras' en etniciteit worden vaak in zwart-wit termen gevoerd. Voorbeelden zijn het debat rondom 'de Nederlandse identiteit' en 'de Zwarte Pieten discussie'.

Tegen de achtergrond van grote veranderingen - zoals de globalisatie, toenemende migratie, technologische ontwikkelingen en processen van individualisering - groeit de angst van Nederlanders om de eigen cultuur te verliezen (Oosterbaan, 2014). Bij het debat over 'de' Nederlandse identiteit' wordt dan vaak de loyaliteitsvraag gesteld, bijvoorbeeld: ben je Turk óf Nederlander? Door nadruk op één Nederlandse nationale identiteit nemen de mogelijkheden voor identificatie eerder af dan toe (Oosterbaan, 2014). Er is daardoor vaak geen ruimte voor pluraliteit en hybriditeit, waarbij identificatie met meerdere groepen mogelijk is (Ghorashi, 2007).

Debatten rondom 'de' Nederlandse identiteit en racisme raken gemakkelijk met elkaar verweven: indelingen op basis van etniciteit zijn verbonden met indelingen op basis van nationaliteit (Verkuyten, 2010). Bij debatten rondom racisme spelen ongelijke etnische posities en kleur altijd een rol. Zo hebben 'witte' mensen privileges die 'zwarte' mensen niet hebben (Essed & Hoving, 2008; Aartsen, 2016). Witte privileges zijn onverdiende (en vaak onbewuste) voordelen die het hebben van een witte huidskleur met zich meebrengen (Essed & Trienekens, 2008). Bijvoorbeeld: 'witte' mensen worden minder snel in de gaten gehouden door bewakingspersoneel dan 'zwarte' mensen. Lange tijd heerste het idee dat er van discriminatie en racisme geen sprake was in Nederland. Het bagatelliseren en ontkennen van racisme is dan ook kenmerkend voor de Nederlandse context (Witte, 2010). Koole & Ten Thije (1994) deden onderzoek naar de manier waarop mensen over racisme spraken in multiculturele teams met Surinaamse en Nederlandse werknemers. Door te spreken over racisme bestond het gevaar om zelf als racist te worden bestempeld. Het 'thematiseren en dethematiseren' van racisme is een intercultureel taalhandelingspatroon met als belangrijkste eigenschap een mentale activiteit. Hierbij gaat het om de vraag hoe men iemand zover krijgt om over racisme te spreken, zonder er zelf over te beginnen.

De laatste jaren wordt er veel gedebatteerd over racisme en ongelijkheid in Nederland, met name rondom het Sinterklaasfeest. Bij de Zwarte Pieten discussie pleiten voorstanders voor het behoud van Zwarte Piet en tegenstanders zijn voor aanpassing van het uiterlijk (Aartsen, 2016). 'Allochtonen' en 'autochtonen' lijken tegenover elkaar te staan in deze discussie (Aartsen, 2016), terwijl het in werkelijkheid genuanceerder ligt. Door de geïmpliceerde tegenstellingen tussen 'zwart' en 'wit,' 'allochtonen' en

‘autochtonen’ lijken deze sociale categorieën onverenigbaar, wat implicaties met zich kan meebrengen in de constructie van een meervoudige etnische identiteit.

2.4 De documentaire *Wit is ook een kleur*

De tegenstelling tussen zwart en wit en de afwezigheid van een optie voor gemengde identificatie komt ook naar voren in de documentaire *Wit is ook een kleur* van Sunny Bergman (Bergman, 2016). Bergman kan worden gezien als ‘subjectivist’: een documentairmaker die de werkelijkheid onderzoekt vanuit haar eigen persoonlijke ervaringen, gedachtes en emoties (Van Opstal, 2008).

In de documentaire *Zo Zwart als Roet* betoogde Bergman (2014) dat het uiterlijk van Zwarte Piet racistisch is. De overvloed aan positieve en negatieve reacties was aanleiding voor de documentaire *Wit is ook een kleur*. Hierin onderzoekt Bergman waarom ‘witte’ mensen zo defensief reageren op het moment dat racisme aangekaart wordt. ‘Witte’ mensen zijn volgens haar niet gewend om ‘wit’ te zien als etniciteit, waardoor het als neutraal en objectief wordt beschouwd (DWDD, 15 december 2016).

Een scène uit de documentaire betreft een ‘sociaal-experiment’, waarin perspectieven en ervaringen van ‘witte’ en ‘zwarte’ mensen tegenover elkaar worden gezet. In het eerste deel van het experiment worden stellingen voorgedragen die betrekking hebben op iemands onbewuste privileges. Participanten doen een stap vooruit als de stelling voor hen van toepassing is en achteruit als dit niet het geval is. In het tweede deel van het experiment wordt de groep opgesplitst in twee kleedkamers op basis van kleur “om te reflecteren op het verschil in belevingswereld” (Bergman, 2016). Zoals gepresenteerd in de documentaire lijken ‘zwarte’ mensen een unanieme ervaring te hebben; ze krijgen te maken met (impliciet) racisme en worden niet gehoord door witte mensen. Witte mensen daarentegen waren erg relativiserend over kleur en afkomst en leken de ophef hierover niet te begrijpen.

Deelvraag 1: ‘Hoe reageren twintigers met een gemengde afkomst op de documentaire *Wit is ook een kleur*?’

2.5. Samenvattend

In tegenstelling tot de VS en de VN is gemengdheid in de Nederlandse maatschappij en wetenschap nauwelijks een thema. In het verleden heeft Nederland moeite gehad met het 'plaatsen' van mensen met een gemengde afkomst. Tegenwoordig zijn zij geen uitzondering meer en is er een ontwikkeling waarin steeds meer mensen hun gemengde identiteit claimen. Desalniettemin wordt vaak geïmpliceerd dat zij zouden moeten kiezen voor de ene of de andere afkomstgroep. In de polariserende debatten rondom 'de Nederlandse identiteit' en 'de zwartepietendiscussie' lijkt er nauwelijks ruimte te zijn voor de constructie van meervoudige identiteiten. Ook in de documentaire *Wit is ook een kleur* van Sunny Bergman uit 2016 lijken de sociale categorieën 'zwart' en 'wit' onverenigbaar. Dit was aanleiding om te onderzoeken hoe mensen met een gemengde afkomst zich identificeren.

De hoofdvraag: 'Op welke manier construeren twintigers met een gemengde afkomst hun etnische identiteit?'

3. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt relevante literatuur gepresenteerd voor het bestuderen van identiteitsconstructie bij mensen met een gemengde afkomst. In paragraaf 3.1 wordt het gelaagde begrip identiteit uiteengezet en wordt toegewerkt naar het aspect dat centraal staat in dit onderzoek, namelijk etnische identiteit. In paragraaf 3.2 wordt ingegaan op etnisch gemengde identiteit en tot slot wordt in paragraaf 3.3 literatuur gepresenteerd voor het bestuderen van identiteitsconstructies in taal.

3.1 Identiteit

Identiteit is een gecompliceerd en gelaagd begrip (Dervin, 2012; Hall e.a., 2013; Oosterbaan, 2014). Het wordt in zowel het maatschappelijke- als het wetenschappelijke discours gebruikt en draagt zelfs binnen diverse wetenschappelijke disciplines afwijkende betekenissen (Dervin, 2012). Eerst worden diverse visies op identiteit toegelicht. Vervolgens ga ik in op sociale identiteit en tot slot komt etnische identiteit aan bod.

3.1.1 Een gelaagd begrip

De opvatting van identiteit kan essentialistisch zijn, waarbij een persoon of een groep bepaalde kernkarakteristieken heeft die onveranderlijk zijn (Siapera, 2010). Bij een constructivistische en fluïde opvatting van identiteit wordt aangenomen dat identiteiten veranderlijk en afhankelijk van de context tot stand komen in relatie met anderen (Dervin, 2012; Siapera, 2010; Hall e.a., 2013; Tempelman, 1999). Een deterministische opvatting van identiteit houdt in dat bij de geboorte al is bepaald wat iemands identiteit is. Bij voluntarisme gaat men ervan uit dat iemand vrij is om te kiezen met wie (of wat) iemand zich identificeert (Siapera, 2010; Leerssen, 2015).

Hall (1991) beschrijft identiteit als een productie dat continu in proces is en die telkens opnieuw tot stand komt binnen de representatie. Volgens Howarth (2002) kunnen identificatie en representatie worden gezien als verschillende kanten van dezelfde munt. Het auto-image betreft het zelfbeeld van een persoon (of groep) en het hetero-image heeft betrekking op het beeld dat anderen van een persoon (of groep) hebben. Met meta-image wordt gerefereerd naar wat iemand denkt dat het beeld is dat anderen van hem/haar hebben (Leerssen, 2007). Binnen intercultureel communicatieonderzoek is de vraag verschoven van 'wat is iemands identiteit?' (essentialistisch) naar 'hoe construeren mensen hun identiteit in taal?' (constructivistisch & fluïde) (Dervin, 2012).

3.1.2 Sociale identiteit

De persoonlijke identiteit bestaat uit eigenschappen en karakteristieken die iemand tot een uniek persoon maken. Bij sociale identiteit wordt een verband gelegd tussen het individu en de groep waartoe diegene behoort (Turner e.a., 1994). Tajfel (1978), sociaalpsycholoog, was de grondlegger van de *Social Identity Theory*. De ingroup is de categorie waar iemand lid van is en mensen die 'anders' zijn worden gerekend tot de outgroup (Tajfel, 1978). Tajfel (1978) betoogde dat de sociale identiteit een belangrijke pijler is voor iemands trots en zelfbeeld. Om het eigen zelfbeeld te versterken, kan men de status van de ingroup verhogen (Wij - Nederlanders zijn de besten!) of de status van de outgroup verlagen door middel van vooroordelen en discriminatie (Zij - Buitenlanders zijn criminelen). Hierbij wordt door processen van sociale categorisatie een wij-zij deling gecreëerd.

Mensen zijn lid van verschillende sociale groepen; iemand kan bijvoorbeeld zowel een vrouw als een zuster zijn. Prototypen zijn abstracte representaties van de algemene, gemiddelde of typische karakteristieken waarover leden van een sociale categorie beschikken (Smith, 1998, aangehaald in Roccas & Brewer, 2002). Bij een grote overlap tussen de karakteristieken van twee groepen waar iemand lid van is, is er sprake van een simpele identiteit. Een kleine overlap zorgt doorgaans voor een complexe identiteit. Bijvoorbeeld: het prototype beeld van een verpleegster is zorgzaam en zacht. Attributen die ook aan het prototype van een vrouw worden toegeschreven. De sociale categorieën vrouw en verpleegster zijn dus makkelijk verenigbaar. Een man past niet in het prototype van een 'typische' verpleegster, waardoor het complexer is om de categorie 'man' en 'verpleegster' te verenigen. Het beeld dat mensen hebben van prototypes is veranderlijk en kan per persoon verschillen (Roccas & Brewer, 2002).

Dervin (2016) stelt dat het voor interculturele communicatie onderzoekers van belang is om voorzichtig om te gaan met sociale categorieën. Sommige onderzoeken hebben door het gebruik van sociale categorieën juist geleid tot essentialisering en stereotypering (Dervin, 2016; Bucholtz & Hall 2004). Bij stereotypering worden leden die behoren tot een bepaalde groep gereduceerd tot een paar simplistische kenmerken die vaak herhaald worden en daardoor moeilijk te veranderen zijn (Hall e.a., 2013).

3.1.3 Etnische identiteit

De meest algemene definitie van etniciteit in de sociale wetenschappen betreft "het behoren tot een bepaalde groep en het delen in de bestaansvoorwaarden van die groep" (Anthias & Yuval-Davis 1992, aangehaald in Wekker e.a., 2007, p.15). Hierbij wordt verwezen naar gemeenschappelijke kenmerken die een gevoel van groepsidentiteit in stand houden, waaronder taal, een gemeenschappelijke geschiedenis

en huidskleur (Wekker e.a., 2007). Day (2006) omschrijft etniciteit als een set karakteristieken die worden geassocieerd met een etnische groep, waaronder gemeenschappelijke afkomst, gedeelde taal en politieke autonomie. De overeenkomst tussen de definities is dat etniciteit dus gedeelde genetische kenmerken (voorouderschap, kleur) en culturele kenmerken (taal, gedeelde geschiedenis) betreft. In dit onderzoek wordt etnische identiteit beschouwd als het etnische component van sociale identiteit (Verkuyten, 1999).

Dat groepen enkel als etnisch worden gezien indien zij beschikken over politieke autonomie kan ter discussie worden gesteld. Deze link is ontstaan in de negentiende eeuw met de opkomst van het etnisch nationalisme. Dit ging uit van de gedachte dat ieder etnisch volk – op basis van gemeenschappelijke afkomst (voorouderschap) en cultuur – recht had op een eigen staat met (politieke) soevereiniteit (Leerssen, 2015). Nationaliteit en etniciteit komen daardoor vaak met elkaar overeen, maar staan niet gelijk aan elkaar. De Koerden bijvoorbeeld kunnen als een etnisch volk worden beschouwd, maar leven verspreid over meerdere landen (Leerssen, 2015).

Volgens Stuart Hall (2000) zijn etniciteit en ‘ras’ twee kanten van dezelfde medaille. Bij ‘ras’ ligt de nadruk op biologische, onveranderlijke verklaringen van verschil (priori) en bij etniciteit zoekt men zulke verklaringen in het culturele (Wekker e.a., 2007). Hoewel ‘ras’ veel wordt gebruikt in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, is het in Nederland een taboe-woord met essentialistische connotaties (Wekker e.a., 2007; Essed & Trienekens, 2008). Daarnaast is het een achterhaald biologisch concept (Wekker e.a., 2007). Daarom kies ik ervoor om het enkel te gebruiken tussen haakjes. Bij de hantering van het begrip etnische identiteit, moet worden beseft dat deze identiteit interfereert met de ‘raciale,’ culturele en nationale identiteit.

3.2 Etnisch gemengde identiteit

Mensen met een gemengde afkomst stellen de indeling op basis van etniciteit ter discussie, omdat zij – op basis van hun afkomst - behoren tot meerdere etnische groepen (Verkuyten, 2010). In deze paragraaf wordt de categorie in dit onderzoek gedefinieerd en komen identiteitsformaties aan bod.

3.2.1 Een gemengde categorie

In Nederland wordt vaak gesproken van de exclusieve categorieën autochtonen en allochtonen, die ‘de echte Nederlanders’ onderscheidt van de ‘niet-helemaal-Nederlanders’ en een wij-zij deling markeert (Essed & Hoving, 2014). Om deze reden heeft de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid geadviseerd om te spreken van Nederlanders en Nederlanders met een migratie-achtergrond (Bovens e.a., 2016). Echter, op deze manier wordt de groep ‘autochtone Nederlanders’ ondefinieerbaar; Nederlanders

met een migratie-achtergrond zijn namelijk ook Nederlanders. Daarom kies ik ervoor om – indien nodig – de term ‘autochtoon’ wel te gebruiken voorafgaande aan ‘Nederlander’ om te verduidelijken dat het gaat om Nederlanders zonder migratie-achtergrond. Ook wordt in de Nederlandse maatschappij wel gesproken van ‘zwarte’ en ‘witte’ mensen. Dit zijn binaire opposities die onoverbrugbare verschillen veronderstellen en vaak reductionistisch en simplistisch zijn (Hall e.a., 2013). Mensen met een gemengde afkomst bewijzen het tegendeel en kunnen behoren tot beide tegengestelde categorieën.

3.2.2 Identiteitsformaties

Etnische identiteiten worden onderhandeld in confrontaties met anderen. Voor mensen met een gemengde afkomst (Root, 1995) gaat dat vaak gepaard met processen van objectificatie, zoals opmerkingen over het ‘exotische’ uiterlijk en vragen als ‘waar kom je vandaan?’ (Root, 1995; Verkuyten, 2010). Doordat opmerkingen/vragen van mensen uit beide afkomstgroepen kunnen komen, krijgen mensen met een gemengde afkomst soms te maken met een ‘squeeze of oppression,’ vrij vertaald: een onderdrukking van twee kanten. Dit komt voor in de vorm van verplichte keuzes, aannames over iemands identiteit en ‘authenticiteitstests’ (Root, 1995).

Hoewel mensen met een gemengde afkomst behoren tot meerdere etniciteiten, wordt vaak geïmpliceerd dat ze voor één etnische categorie zouden moeten kiezen (Root, 1995; Verkuyten, 2010). Dit is te vergelijken met de loyaliteitsvraag die vaak aan nieuwe Nederlanders wordt gesteld (Oosterbaan, 2014). Ook hebben zij niet altijd de mogelijkheid zich te identificeren zoals zij willen, met name als er sprake is van zichtbaar uiterlijke kenmerken die anders zijn, zoals huidskleur (Brunsma & Rockquemore 2001; Russell, Wilson, & Hall 1992; Xie & Goyette 1997, aangehaald in Cheng & Lee, 2009; Verkuyten, 2010).

Mensen met een gemengde afkomst zijn vaak in verband gebracht met identiteitsproblemen (Verkuyten, 2010), maar systematisch onderzoek toont aan dat zij in staat zijn een positieve identiteit te ontwikkelen, waarbij een keuze voor de ene of de andere afkomstgroep wordt afgewezen (Verkuyten, 2010; Poston, 1990; Cheng & Lee, 2009). Poston (1990) noemt dit identiteitsintegratie, hetgeen de laatste fase betreft in de ontwikkeling van een meervoudige identiteit bij ‘biracials.’ Onderzoek toont aan dat identiteitsintegratie een voorspeller is voor professionele motivatie en prestatie (Cheng e.a., 2007, aangehaald in Cheng & Lee, 2009) en onder andere samenhangt met geestelijke gezondheid (Darling, Molina, Sanders, Lee, & Zhao, 2007, aangehaald in Cheng & Lee, 2009).

Roccas & Brewer (2002) onderscheiden vier strategieën die ‘biculturals’ kunnen hanteren. De eerste betreft *intersection*, waarbij iemand met een gemengde afkomst zich identificeert met mensen met

diezelfde gemengde identiteit. Bij *dominance* identificeert iemand zich met één van de afkomstgroepen. *Compartmentalization* houdt in dat iemand - afhankelijk van de context en setting - kiest voor identificatie met een bepaalde afkomstgroep. Bij *merger* identificeert iemand zich met zowel de ene als de andere afkomstgroep. Verkuyten (2010) noemt vier identificatiestrategieën voor mensen met een gemengde afkomst, waarvan drie overeenkomen met bovengenoemde strategieën. De vierde wijkt af van merger en houdt in dat iemand 'raciale'/etnische labels afwijst en focust op andere sociale identiteiten. De gehanteerde strategie is veranderlijk en afhankelijk van de context (Roccas & Brewer, 2002; Verkuyten, 2010). Amerikaans onderzoek heeft aangetoond dat weinig 'biracials' zichzelf omschrijven als alleen wit (Harris and Sim 2002; Herman 2004, aangehaald in Cheng, 2009). De meeste mensen met een gemengde afkomst identificeren zich met hun minderheidsgroep, hanteren een gemengde identiteit of wijzen raciale labels helemaal af (Gaskins 1999; Renn 2000, aangehaald in Cheng, 2009).

Amerikaans kwalitatief onderzoek naar de betekenis van biculturele/'biraciale' identiteit bij mensen met 'asian-caucasian(wit)' roots toont aan dat zij een 'double-fluid identity' hanteren in plaats van een 'split-percentages identity' (Toomey e.a., 2013). Bij de eerste wordt etnische identiteit gezien als een fluïde constructie die contextafhankelijk is. Bij de laatste wordt etnische identiteit beschouwd als aparte delen die naast elkaar bestaan. De identificatie van de respondenten in het onderzoek komt tot stand in relatie tot de context en de communicatiepartner. Ook wezen zij het uitdrukken van hun etnische identiteit in percentages of delen af (Toomey e.a., 2013). Om te onderzoeken op welke manier de participanten in dit onderzoek hun etnisch gemengde identiteit uitdrukken, is deelvraag twee opgesteld.

Deelvraag 2: 'Hoe omschrijven twintigers met een gemengde afkomst hun etnische identiteit?'

3.3 Identiteitsconstructies in taal

Het bestuderen van identiteitsconstructie in taal is een belangrijk onderwerp voor discoursanalytici (Messelink, 2011). Eerst bespreek ik de terminologie om mensen met een gemengde afkomst aan te duiden. Vervolgens ga ik in op etnische zelfcategorisatie. Tot slot wordt het verband tussen identificatie en perspectief uitgelegd.

3.3.1 Terminologie

In de Nederlandse taal bestaat geen eenduidige term om mensen met een gemengde afkomst aan te duiden. Het woord 'halfbloed' is het meest bekend, maar wordt door sommigen gezien als denigrerend en

bevat koloniale connotaties (Sterckx, 2016; Verkuyten, 2010). Daarom is volgens sommigen ‘dubbelbloed’ een betere term, zoals ook de storyteller Neske Beks betoogde in een NRC-artikel:

“Moet ik mijn vriend nu gaan uitleggen dat volgens Van Dale een halfbloed een afstammeling is van een blanke en een niet-blanke? Dat het woord is ontstaan in tijden van kolonialisme en slavernij, en dat wel duidelijk is wie er zogenaamd bloed had en wie niet? Dat ik, toen ik begreep wat de betekenis van het woord was – op mijn twintigste pas, mezelf dubbelbloed ging noemen?” (Beks, NRC, 30 januari 2016).

Bij halfbloed wordt verondersteld dat iemand niet helemaal het een of het ander is. Dubbelbloed, daarentegen wekt de suggestie dat identificatie een optelsom is van beide afkomstgroepen. Beide termen beperken zich overigens tot twee categorieën, terwijl sommige mensen etnisch gezien tot meer dan twee behoren. Daarnaast hebben beide termen door ‘bloed’ een ‘raciale’ connotatie, waardoor het wellicht niet de meest geprefereerde begrippen zijn in de Nederlandse context waar spreken over ‘ras’ taboe is (Wekker e.a., 2007; Essed & Trienekens, 2008). In Engelse en Amerikaanse literatuur worden termen als ‘biracial’, ‘multiracial’ en ‘mixed race’ gebruikt om te refereren naar mensen met een gemengde afkomst (Poston, 1990; Root, 1995; Cheng & Lee, 2009). In Franse literatuur wordt gesproken van ‘métissages’ (zie bijvoorbeeld Cunin & Bonniol, 2004). In Nederlandse wetenschappelijke literatuur worden beschrijvingen als ‘mensen met een gemengde afkomst’ (zie bijvoorbeeld Verkuyten, 2010) of ‘mensen met gemengde etnische herkomst’ (zie bijvoorbeeld Sterckx, 2016) gebruikt. Door afwezigheid van een eenduidige term kies ik ervoor om te blijven bij beschrijvingen en laat ik in dit onderzoek de participanten zichzelf categoriseren.

Deelvraag 3: ‘Welke termen gebruiken twintigers met een gemengde afkomst voor zelfidentificatie?’

3.3.2 Zelfcategorisatie

De zelfcategorisatie theorie (ZCT) borduurt voort op de Social Identity Theory (SIT) (Turner e.a., 1994). Door te bestuderen op welke manier iemand zichzelf categoriseert, wordt inzicht verkregen in iemands zelfconcept. Dit kan op het niveau van persoonlijke identiteit en sociale identiteit, waarbij woorden als ‘ik,’ ‘me/mij,’ ‘wij’ en ‘ons’ worden gebruikt voor zelfcategorisatie. De manier waarop iemand zichzelf categoriseert hangt af van de situatie en context. De gehanteerde categorie heeft invloed op de manier waarop iemand reageert op een bepaalde situatie (Turner e.a., 1994).

Day (2006) noemt het refereren naar etnische categorieën in taal linguïstische etnische categorisatie. Hij deed onderzoek naar etnificatieprocessen op de werkvloer bij twee fabrieken in Zweden waar veel

immigranten werkten. Dit zijn processen waarbij mensen, individuen of groepen onderscheiden als lid of leden van een etnische groep. Day (2006) maakt onderscheid tussen drie typering voor etnische categorisatie, namelijk 'referring expressions', 'ascriptive predications' en 'equative predications'. Bij referring expression wordt gerefereerd aan een etnische categorie zonder er een oordeel aan te vestigen. Bij ascriptive predications worden eigenschappen of kenmerken toegeschreven aan de categorie. Equative predications betreft het contrasteren van twee (of meerdere) etnische categorieën. Day (2006) maakt onderscheid tussen directe- en indirecte verwijzingen naar etnische categorieën. Bij de eerste wordt de categorie expliciet genoemd (zoals 'Nederlander') en bij de laatste moet uit de context worden gehaald welke etnische groep ermee wordt bedoeld.

3.3.3 Identificatie & perspectief

Identificatie en perspectief hangen samen, doordat "het overnemen van het perspectief van een ander opgevat kan worden als een bevestiging van een gemeenschappelijke identiteit" (Ten Thije, 2003, p. 431). Als de spreker een bepaalde beschrijving en beoordeling van de werkelijkheid verbaliseert en de hoorder deze accepteert en overneemt, ontstaat er een gemeenschappelijke identiteit. Met betrekking tot identiteitsconstructie in discours, wordt onderzocht welke talige middelen sprekers gebruiken om blijk te geven van culturele overeenkomsten of verschillen (Ten Thije, 2003).

Er zijn twee concepten van perspectiviteit belangrijk voor interculturele communicatie, namelijk het epistemologische concept, dat perspectiveren ziet als een algemeen karakteristiek van het menselijk bewustzijn en kennis, en het sociaal-interactionele concept, waarbij perspectiviteit tot stand komt door interactie met anderen (Graumann, 1992). Perspectiveren is het expliciet benoemen van de relatie tussen het aspect, subject en woord in de waarneming. Het aspect (as specio) is de objectieve zijde; het deel van de waargenomen werkelijkheid. Het oogpunt (Sehepunkt) is de subjectieve zijde en wordt bepaald door de specifieke positie van het subject, oftewel het individu. Het perspectief is de relatie tussen de objectieve en subjectieve zijde. Dit beïnvloedt de manier waarop iemand taal gebruikt om over het object te spreken (Graumann, 1992). Door talige uitingen te perspectiveren waarin etnische zelfcategorisatie plaatsvindt kan inzicht worden verkregen in het concept dat iemand heeft van zijn/haar etnische identiteit. Daarom is de volgende deelvraag opgesteld.

Deelvraag 4: 'Op welke manier – en vanuit welk perspectief – doen twintigers met een gemengde afkomst aan linguïstische etnische zelfcategorisatie?'

3.4 Samenvattend

Identiteiten worden geconstrueerd in relatie tot anderen en de context waarin ze bewegen. Etnische identiteit kan worden gezien als een aspect van sociale identiteit, waarbij iemand zichzelf als lid beschouwt van een sociale categorie. Mensen met een gemengde etnische identiteit stellen de algemeen gehanteerde definitie van etniciteit ter discussie, omdat zij behoren tot meerdere categorieën. Zij kunnen meerdere strategieën hanteren om hun multi-etnische identiteit te managen, maar er wordt vaak geïmpliceerd dat zij voor identificatie met één etniciteit zouden moeten kiezen. Daarnaast ontbreken er eenduidige termen om te refereren naar mensen met een gemengde afkomst. Dit tezamen maakt het interessant om te onderzoeken op welke manier zij hun identiteit construeren in interactie. Dit kan onderzocht worden door middel van een linguïstische etnische zelfcategorisatie-analyse en een perspectiefanalyse dat inzicht geeft in iemands zelfconcept. Voor de overzichtelijkheid worden de hoofd- en deelvragen onder elkaar gezet.

De hoofdvraag: 'Op welke manier construeren twintigers met een gemengde afkomst* hun etnische identiteit?'

*Met een autochtoon Nederlandse moeder en een vader met een andere etnische afkomst (zie paragraaf 4.1.2)

De deelvragen:

1. 'Hoe reageren twintigers met een gemengde afkomst op de documentaire *Wit is ook een kleur?*'
2. 'Hoe omschrijven twintigers met een gemengde afkomst hun etnische identiteit?'
3. 'Welke termen gebruiken twintigers met een gemengde afkomst voor zelfidentificatie?'
4. 'Op welke manier – en vanuit welk perspectief – doen twintigers met een gemengde afkomst aan linguïstische etnische zelfcategorisatie?'

4. Dataverzameling & Analysemethode

In dit hoofdstuk presenteer ik mijn dataverzameling en analysemethode. In paragraaf 4.1 komt de selectie en werving van de participanten aan bod. In paragraaf 4.2 wordt de keuze voor de onderzoeksinstrumenten toegelicht. Tot slot wordt de analysemethode uiteengezet in paragraaf 4.3.

4.1 Participanten

Voorafgaande aan de werving zijn vier selectiecriteria opgesteld die ik eerst zal bespreken, voordat ik de participanten zal voorstellen.

4.1.1 Selectiecriteria

De selectiecriteria zijn:

1. De participant behoort etnisch gezien tot meerdere categorieën
2. Vijf participanten zijn man en vijf participanten zijn vrouw.
3. De participant is in de leeftijd van 20-30 jaar.
4. De participant is bezig met een HBO of WO-studie of heeft er één afgerond.
5. De participant is geboren, opgegroeid en woonachtig in Nederland.

Uitgangspunt voor selectie criterium één is dat de respondenten zich - op basis van afkomst - zouden kunnen identificeren met groepen die in het maatschappelijke discours vaak tegenover elkaar worden gezet. Criterium twee is van belang, omdat er een verband is tussen geslacht en etnische identiteit bij mensen met een gemengde afkomst. Onderzoek toont aan dat vrouwen zich vaker identificeren met meer dan één etniciteit dan mannen (Harris & Sim 2002, aangehaald in Doyle & Kao, 2007). Om ervaringen te kunnen vergelijken, zijn participanten gekozen die zich bevinden in dezelfde levensfase. De 'twenties' kunnen worden gezien als een aparte levensfase, waarin een belangrijk deel van de identiteitsformatie plaatsvindt (Atwood & Scholtz, 2008). Ik heb me beperkt tot hoogopgeleide personen, omdat er een samenhang is tussen opleidingsniveau en identiteit. Adolescenten met een hoger opleidingsniveau laten een hogere mate van identiteitsexploratie zien (Grotenhuis e.a., 2014). Aangezien het onderzoek van toepassing is op de Nederlandse context, dienden de participanten geboren, opgegroeid en woonachtig te zijn in Nederland.

4.1.2 Werving & beschrijving participanten

Voor de werving van de respondenten is mijn eigen netwerk ingezet. Vier participanten ken ik uit mijn directe kennissenkring en de overige zes zijn bereikt via de kennissenkringen van de participanten en derden. De wervingsmethode kan dus worden gezien als de ‘sneeuwbal methode’, die volgens Dörnyei een ideale wervingsmethode is voor onderzoek met selectiecriteria (Dörnyei, 2007).

Bij toeval zijn alle moeders van de respondenten autochtoon Nederlands en hebben de vaders diverse etnische achtergronden (zie tabel 1). Aangezien er sprake is van een duidelijke gender/etniciteit verhouding, is dit kenmerk toegevoegd aan de hoofdvraag (zie paragraaf 3.4). Drie respondenten komen uit Groningen en drie uit Edam. De overige respondenten wonen in verschillende steden in de provincie Utrecht of Noord-Holland. Om de anonimiteit van de participanten te waarborgen, zijn de namen gefingeerd. Belangrijk om te benoemen is dat de participanten zichtbaar uiterlijke kenmerken hebben waaraan is te zien dat zij van gemengde afkomst zijn.

Tabel 1 *Demografische gegevens participanten*

Vrouwen	Afkomst moeder	Afkomst vader	Leeftijd	Woonplaats
V1: Jennifer	Nederlands	Moluks	23	Haarlem
V2: Sara	Nederlands	Nigeriaans	20	Edam
V3: Gwen	Nederlands	Surinaams (creools)	23	Nieuwegein
V4: Lynn	Nederlands	Antilliaans (Curaçao)	25	Groningen
V5: Nora	Nederlands	Iraans	24	Groningen
Mannen				
M1: James	Nederlands	Nigeriaans/Braziliaans	22	Edam/Rotterdam
M2: Tom	Nederlands	Braziliaans	22	Amsterdam
M3: Dave	Nederlands	Surinaams (creools)	21	Edam
M4: Kaj	Nederlands	Kameroens	22	Amersfoort
M5: Julio	Nederlands	Surinaams (creools)	26	Groningen

4.2 Onderzoeksinstrumenten

Om te onderzoeken op welke manier de participanten hun etnische identiteit construeren is gebruik gemaakt van een kwalitatieve onderzoeksmethode. Daarbij is gekozen voor twee instrumenten: een online-vragenlijst en een half gestructureerd interview.

4.2.1 Vragenlijst

Vragenlijsten zijn meestal kwantitatief van aard (Dörnyei, 2007), maar in dit geval was er sprake van een kwalitatieve vragenlijst. Deze had als doel om een eerste indruk van het zelfconcept van de respondenten te krijgen en om hen te oriënteren op de thematiek van het onderzoek. Daarnaast kon ik relevante demografische gegevens verzamelen en verifiëren of de participanten aan de selectiecriteria voldeden.

Het eerste ontwerp van de vragenlijst is getest bij een mannelijke- en een vrouwelijke respondent. Op basis van de proefanalyse en feedback, is de finale versie ontworpen (zie bijlage 1). De vragenlijst bestond uit vijf items, namelijk (1) achtergrondinformatie, (2) identiteit, (3) afkomst/ethniciteit, (4) identificatie strategieën en (5) termen. De vragenlijst is online afgenomen middels Google Forms. Dit gaf de mogelijkheid om per onderwerp een aparte pagina te creëren, waardoor de respondent niet afgeleid kon worden door andere vragen.

4.2.2 Interviews

Er is gebruik gemaakt van een semigestructureerd interview dat grotendeels bestond uit gestandaardiseerde vragen, zodat het mogelijk zou zijn de interviews met elkaar te vergelijken (Gibson & Zhu, 2016). In sommige gevallen ging ik dieper in op bepaalde antwoorden. In andere gevallen liet ik vragen achterwege, omdat ik deze als niet (meer) relevant beoordeelde. De documentaire *Wit is ook een kleur* diende als tool om te praten over kwesties als etnische identiteit en maatschappelijke verhoudingen.

Ontwerp & inhoud

Aan de hand van een proefinterview en de feedback daarop, is het interview definitief ontworpen (zie bijlage 2). Deze bestond uit zeven secties, namelijk (1) opening, (2) opheldering van de vragenlijst, (3) opinie over documentaire, (4) het eerste fragment van 'het sociale experiment', (5) het tweede fragment van het sociale experiment, (6) effect van de documentaire en (7) afsluiting. Secties drie t/m zes bevatten de content vragen met betrekking tot de opinie of de ervaring van de respondenten in relatie tot de documentaire *Wit is ook een kleur* of etnische ongelijkheid an sich.

De participanten bekeken de documentaire *Wit is ook een kleur* voor aanvang van het interview. Tijdens het interview zijn fragmenten gedemonstreerd uit de documentaire, waarover ik specifieke vragen stelde. Er zijn twee fragmenten van 'het sociale experiment' gekozen waarbij de sociale categorieën 'witte' Nederlanders duidelijk tegenover 'zwarte' Nederlanders worden gezet (Bergman, 2016, fragment 1: m: 8:29 – 11:26 & fragment 2: m: 16:24 – 20:14). Tijdens het eerste fragment vroeg ik de respondenten om mee te doen door op een formulier in te vullen of zij een stap vooruit of achteruit zouden zetten op basis van de voorgedragen stellingen. Hierdoor werden zij extra aangemoedigd om na te denken over hun eigen ervaringen en perspectief. Door te reflecteren op de representatie van de sociale categorieën en diverse perspectieven, kwam de visie van de participanten over hun etnische identiteit naar voren.

Logistiek & verwerking

De interviews duurden gemiddeld een uur en een kwartier. De plaats van afname diende een stille ruimte te zijn, omdat ik fragmenten uit de documentaire wilde afspelen. Aangezien het interview een gevoelig en persoonlijk thema betreft, viel een openbare ruimte af. Daarom is de helft van de interviews afgenomen in een gereserveerde studio bij CREA, een studentencentrum in Amsterdam. Twee interviews zijn afgenomen in een woonruimte in Groningen. Twee interviews vonden plaats in de thuissituatie van de respondent en één in een vergaderruimte op het werk van de respondent.

Na afloop van ieder interview zijn aantekeningen gemaakt in de vorm van field notes (Gibson & Zhu, 2016) (zie bijlage 3), waardoor ik overzicht had van de belangrijkste thema's die ter sprake kwamen. De interviews zijn opgenomen met de spraakrecorder op mijn smartphone en getranscribeerd in Word (zie bijlage 4). Hierbij zijn para-linguïstische details (zoals pauzes en intonaties) achterwege gelaten, omdat deze niet relevant zijn voor het doel van dit onderzoek.

4.3 Data-analyse

Om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag en deelvragen is een triangulatie gebruikt waarbij diverse analysemethoden zijn gecombineerd (Dörnyei, 2007). Eerst wordt de inhoudsanalyse toegelicht, vervolgens komt de vragenlijstanalyse aan bod, daarna wordt de terminologie-analyse besproken en tot slot wordt de perspectiefanalyse van etnische zelfcategorisatie uiteengezet.

4.3.1 Inhoudsanalyse

De inhoudsanalyse geeft een overzicht van de onderwerpen die aan bod kwamen tijdens de interviews en inzicht in de ervaringen en meningen van de participanten. Tijdens het transcriberen zijn relevante

uitingen gemarkeerd, wat kan worden gezien als de eerste fase van het coderingsproces. Voor de codering van de interviews is gebruik gemaakt van een thematische analyse (Jovchelovitch & Bauer, 2005), waarbij de gestandaardiseerde vragen over de vragenlijst, de documentaire, (etnische) ongelijkheid en ervaringen met (etnische) ongelijkheid het uitgangspunt waren. De antwoorden op de vragen zijn geparafraseerd in tabellen, zodat terugkerende uitingen overzichtelijk werden (zie bijlage 5).

4.3.2 Vragenlijstanalyse

De vragenlijstanalyse geeft een eerste indruk van het zelfconcept en de termen voor identificatie. De resultaten van de vragenlijst zijn verwerkt via Excel en vervolgens opgemaakt in tabellen in Word (zie bijlage 6). Sommige resultaten zijn aangevuld met data uit het interview (thema: 'de opheldering van de vragenlijst').

4.3.3 Terminologie-analyse

Voor de terminologie-analyse is gebruik gemaakt van de resultaten uit de vragenlijst (bijlage 6.5) en de interviews. Een terminologie-analyse geeft inzicht in de termen die de participanten gebruiken voor zelfidentificatie en om een gemeenschappelijke identiteit te markeren. Daarbij is sprake van coreferentiele uitdrukkingen, waarbij verschillende talige middelen naar dezelfde referent verwijzen (Ebeling, 2006), namelijk de participant zelf. In veel gevallen zijn de talige middelen ook convergent aan elkaar; een relatie door formele middelen uitgedrukt (Ebeling, 2006). Bijvoorbeeld (T-M3: r. 455):

R: (...) omdat ik donker ben, gaan er vragen aan me gesteld worden (...)

'Ik' en de term 'halfbloedje' zijn convergent aan elkaar door het koppelwoord 'ben.' Met 'donker' en 'ik' wordt gerefereerd naar dezelfde referent, namelijk de spreker zelf. In gevallen waarbij geen sprake is van convergentie, is de coreferentie aan interpretatie overgelaten (Ebeling, 2006). Bijvoorbeeld (T-M5: r. 92 - 95):

R: (...) als ik op sollicitatie kom en iemand roept mijn naam en dan sta ik op (...) dan verwachten ze niet dat een halfbloedje binnen komt lopen.

In theorie zijn er twee interpretaties mogelijk: 'een halfbloedje' kan verwijzen naar zichzelf of een willekeurig persoon. Echter, door gebruik maken van contextuele informatie, kan worden aangenomen dat de participant met 'ik' en 'een halfbloedje' naar dezelfde referent verwijst, namelijk naar zichzelf.

Om alle gebruikte termen tijdens de interviews te inventariseren is gebruik gemaakt van de zoekfunctie in Word en gezocht op (zelf opgestelde) constructies die duiden op identificatie (zie tabel 2).

Tabel 2 Gebruikte constructies voor zoekopdrachten.

Pers. vnw.	Vervoeing werkwoordsvorm v.t. en t.t.	Categorie
Ik/wij/we	Zijn/identificeren/zien/beschouwen/voelen	(Me(zelf) als/met ..)
Andere constructies		
Als/zijnde	Categorie	..

Vervolgens is in ieder transcript de zoekfunctie gebruikt om te zoeken op alle geïnventariseerde termen, waardoor ook uitingen zijn ontdekt waarin zelfcategorisatie plaatsvond door middel van andere constructies dan de bovengenoemde, zoals 'net zoals ons halfbloedjes'. De termen hebben betrekking op diverse aspecten van etnische identiteit en zijn ingedeeld in vijf zelf geformuleerde categorieën:

1. Etnische termen (zoals Nederlander), waarbij Day's (2006) definitie van etniciteit is gehanteerd (zie paragraaf 3.1.3).
2. Contrasterende termen die aanduiden dat iemand *niet* autochtoon Nederlands is, zoals buitenlander.
3. Huidskleur; een kenmerk van etniciteit (Wekker e.a., 2007), zoals donker.
4. Termen met een 'raciale' connotatie die verwijzen naar biologische eigenschappen (Wekker e.a., 2007), zoals halfbloed.
5. Alternatieve termen, zoals mengelmens.

De termen zijn verzameld in een Excelbestand en vervolgens samengevat in een tabel, zodat overzichtelijk werd hoe vaak ze zijn gebruikt en door hoeveel participanten (zie bijlage 7).

4.3.4. Perspectiefanalyse van etnische zelfcategorisatie

Om inzicht te krijgen in de manier waarop de participanten hun etnische identiteit construeren is een zelfcategorisatie-analyse gecombineerd met een perspectiefanalyse. De geïnventariseerde termen in de terminologie-analyse vormen het uitgangspunt. Om patronen te kunnen ontdekken zijn fragmenten met termen die meer dan drie keer zijn gebruikt door minstens drie personen geanalyseerd (zie tabel 3).

Tabel 3 Termen die meer dan drie keer door minstens drie personen zijn gebruikt

Categorie	Term	Aantal Participanten	Aantal keer gebruikt
Uiterlijke kenmerk	Donker	7	23
Etnisch	Nederlander/Nederlands	9	14
'Raciaal'	Halfbloed(je)	3	13
Contrasterend	Buitenlander	3	5

Linguïstische etnische zelfcategorisatie

Door middel van een zelfcategorisatie-analyse wordt onderzocht wat iemands zelfconcept is (Turner e.a., 1994). Aangezien het gaat om linguïstische etnische categorisatie, zijn de typeringen van Day (2006) toepasbaar. In tegenstelling tot zijn onderzoek, gaat het bij deze analyse enkel om directe zelfcategorisatie. Er is onderscheid gemaakt tussen referring expressions, ascriptive predications en equative predications om inzicht te krijgen in de manier waarop de termen worden gebruikt.

Bij een referring expression categoriseert de respondent zichzelf zonder hier eigenschappen aan te verbinden en zonder deze te vergelijken met andere categorieën. Bijvoorbeeld (T-V3: r. 195-196):

R: Ik heb eigenlijk alleen maar Nederlandse vriendinnen of ook halfbloedjes of het maakt me eigenlijk niet uit met wie ik omga.

In deze uiting verwijst de spreker naar haar vriendinnen die 'halfbloed' zijn en geeft door het woordje 'ook' aan dat zij zichzelf ook op die manier categoriseert. Er wordt enkel verwezen naar de categorie. Hoewel er wel een andere categorie wordt genoemd 'Nederlandse vriendinnen,' worden die twee niet met elkaar vergeleken.

Bij ascriptive predications worden eigenschappen aan de categorie verbonden. Equative predications betreffen uitingen waarin de eigen categorie met een andere categorie wordt vergeleken. In onderstaand voorbeeld is sprake van een combinatie van ascriptive en equative predication. De spreker vertelt over een ervaring op de basisschool, waarbij ze gepest werd door haar klasgenoten (T-V1: r. 418-421):

R: (..) terwijl ik, ik sprak net zo goed Nederlands als dat zij deden en ik ben hier ook geboren en toch werd ik heel erg gepest daarmee.

I: ja, oneerlijk

R: ja (pauze) dus vroeger wilde ik ook blank zijn omdat ik werd gepest omdat ik donker was.

In de uiting categoriseert de spreker zichzelf in verleden tijd door de woorden 'ik was' als 'donker.' 'Omdat' is een verbindingswoord dat wordt gebruikt om iets te verklaren. Hierdoor koppelt ze het kenmerk 'gepest worden' aan de categorie 'donker' (ascriptive predication). Tegelijkertijd wordt de categorie vergeleken met de 'blanke' categorie, waar het kenmerk 'gepest worden' kennelijk niet aan verbonden is (equative predication).

Uitingen waarbij zowel sprake is van ascriptive predications als equative predications zijn gecategoriseerd als equative predications.

Perspectiefanalyse

Bij de perspectiefanalyse is geanalyseerd of de spreker een intern-, extern-, 'generalized other'- of gewoonte-perspectief gebruikte in de uiting van zelfcategorisatie. Daarbij is gelet op talige uitingen die kenmerkend zijn voor deze perspectieven (zie tabel 4) (Graumann, 1992). Om overzicht te houden zijn de analyseresultaten samengevat in een tabel (zie bijlage 8).

Tabel 4 Talige kenmerken van diverse perspectieven.

Intern-perspectief	Extern-perspectief	Generalized other	Gewoonte-perspectief
Gebruikmakend van informatie uit situatie zelf	Gebruikmakend van informatie uit de situatie zelf	Het 'zelf' waargenomen vanuit het perspectief van de ander.	Gebruikmakend van lange termijn herinneringen
Vanuit ik-persoon	Vanuit 'hij/zij'	'Zij/ze' - 'mij/me'	'Je'
Korte Zinnen & directe formuleringen	Gebruik van <i>verba sentiendi</i>	Gebruik van <i>verba sentiendi</i>	Als-dan constructies
	Verklaringen & aannames	Verklaringen & aannames	Generalisaties
Actieve constructies	Passieve constructies	Passieve constructies	Passieve constructies

Dit kan geïllustreerd worden aan de hand van de eerder besproken voorbeelden. Bij het eerste voorbeeld is er sprake van een intern-perspectief. De participant spreekt vanuit de ik-persoon en maakt gebruik van

korte, directe formuleringen. In het tweede voorbeeld categoriseert de spreker zichzelf vanuit een internperspectief in de verleden tijd. Hierbij formuleert ze haar uiting vanuit de ik-persoon en maakt ze gebruik van actieve constructies ('ik sprak'; 'ik wilde'), wat kenmerkend is voor dit perspectief. Ook gebruikt ze passieve constructies (ik werd gepest), wat te wijten is aan het feit dat ze in de verleden tijd spreekt.

4.4 Validiteit

In deze paragraaf wordt de validiteit van de onderzoeksopzet besproken door kritisch te reflecteren op de selectie van de participanten, de verzameling van de data en de rol van de onderzoeker daarin.

Ik ben me ervan bewust dat door te selecteren op basis van gemengde afkomst er wellicht een 'nieuw soort essentialisme' ontstaat. Daarom focus ik me op het constructivistische karakter van identiteit. Het is belangrijk om te beseffen dat de participanten allemaal individu zijn met een eigen kijk op het Zelf. "Door de grote rol van de onderzoeker in de uitvoering van een kwalitatieve studie blijft het belangrijk na te gaan wie die onderzoeker eigenlijk is" (Boeije, 2005, p. 285). Door mijn gemengde afkomst ben ik persoonlijk betrokken bij het onderzoek, wat tegelijkertijd een sterkte en een zwakte is. Een sterkte, omdat ik hierdoor het onderzoek kan vormgeven vanuit een emisch perspectief. Dat wil zeggen: van binnenuit vormgegeven, vanuit het oogpunt van iemand die behoort tot de onderzochte sociale categorie (Zhu, 2014). Door mijn uiterlijke verschijning en gemengde afkomst ligt het voor de hand dat de respondenten mij tot hun ingroup rekenden. Dit kan hebben bijgedragen aan de openheid en eerlijkheid waarmee de respondenten over hun persoonlijke ervaringen en opinies vertelden tijdens het interview. Aan de andere kant heb ik moeten waken voor de veronderstelling dat mijn oordelen en voorkeuren overeenkomen met die van andere leden uit deze ingroup. Om mezelf hiervan bewust te maken heb ik voorafgaande aan het onderzoek mijn perspectief ten opzichte van de thematiek opgeschreven (zie bijlage 9). Dit maakte me bewust van mijn eigen (voor)oordelen en deze heb ik getracht zoveel mogelijk achterwege te laten, wat decentring wordt genoemd (Dervin, 2012).

Om de interne validiteit te verhogen heb ik ervoor gekozen om tijdens de interviews zoveel mogelijk gestandaardiseerde vragen te stellen en geïmproviseerd doorvragen te beperken, omdat persoonlijke voorkeuren en oordelen hierin kunnen doorschijnen. Daarnaast verhoogt een methodische triangulatie - door de centrale vraag op diverse manieren te benaderen - de validiteit van het onderzoek (Dörnyei, 2007). Er is gebruik gemaakt van specifieke selectiecriteria om de externe validiteit te verhogen. Echter, omdat het om een kleine groep participanten gaat, kunnen de resultaten niet worden gegeneraliseerd.

5. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd. In paragraaf 5.1 worden de resultaten uit de inhoudsanalyse besproken. Vervolgens wordt in paragraaf 5.2 ingegaan op de manier waarop de participanten hun etnische identiteit omschrijven in de vragenlijst. In paragraaf 5.3 komt de terminologie-analyse aan bod en tot slot worden de resultaten uit de perspectiefanalyse van zelfcategorisatie gedemonstreerd in paragraaf 5.4.

5.1 Inhoudsanalyse

Tijdens de interviews zijn vier thema's behandeld, namelijk (1) opheldering van de vragenlijst, (2) opinie van de respondenten over de documentaire *Wit is ook een Kleur*, (3) mening van de respondenten ten aanzien van verschillende aspecten van (etnische) ongelijkheid in de Nederlandse samenleving en (4) persoonlijke ervaringen met (etnische) ongelijkheid op verschillende niveaus. Het eerste thema dient als aanvulling op de resultaten uit de vragenlijst in de terminologie-analyse in paragraaf 5.3.

5.1.1 Opinie over de documentaire

De antwoorden van de respondenten met betrekking tot de documentaire kunnen worden onderverdeeld in algemene opinie, opinie over de opzet van het sociale experiment en opinie over wat de documentaire teweeg zou kunnen brengen.

Over het algemeen waren de respondenten overwegend positief over de documentaire. De woorden die het meest werden gebruikt om hun opinie uit te drukken waren 'interessant' (4x), 'goed' (3x) en 'shockerend/schokkend' (3x). De positieve aspecten van de documentaire hadden onder andere te maken met bewustwording van (onbewust) racisme, vooroordelen en/of ongelijke structuren. Ook werden er kritische kanttekeningen geplaatst. Zo vonden twee respondenten het geen objectieve documentaire en twee anderen vonden het te veel vanuit één kant belicht, namelijk vanuit de 'kleurlingen.'

Bij het eerste fragment van 'het sociale experiment' worden stellingen voorgelezen die betrekking hebben op iemands onbewuste privileges. Acht respondenten gaven een positief oordeel aan de opzet van het experiment. Wel werd drie keer genoemd dat enkel de subjectieve visie van de participanten wordt getest en geen feitelijkheden. Bij het tweede fragment van 'het sociale experiment' wordt de groep opgedeeld op basis van kleur "om te reflecteren op verschil in belevingswereld" (Bergman, 2016, min:16:26-16:33). Acht respondenten vonden deze categorisatie voor het doeleinde van de documentaire wel goed. De helft daarvan benadrukte dat dit normaal gesproken natuurlijk *not-done* is.

De meningen over het effect van de documentaire waren verdeeld. Volgens vier respondenten kan het mensen aanmoedigen om over ongelijkheid en discriminatie te praten en discussies op gang brengen. Vier participanten waren van mening dat de documentaire niet veel verandering teweeg zal brengen in de samenleving.

5.1.2 Opinie over ongelijkheid

Tijdens de interviews kwam het perspectief op verschillende aspecten van etnische ongelijkheid naar voren. De sub-thema's hebben betrekking op het verschil in kansen/privileges, discriminatie/racisme en de representatie in het schoonheidsideaal.

Vrijwel alle respondenten zijn van mening dat 'witte' mensen privileges hebben die 'zwarte' mensen niet hebben. Dit ligt overigens een stuk genuanceerder dan het lijkt; bij ongelijkheid is er altijd sprake van intersectionaliteit. Er zijn volgens de respondenten veel verschillende factoren van invloed op iemands kansen en privileges. Factoren die meerdere keren werden genoemd zijn uiterlijk, gedrag, kleding, opvoeding, milieu/omgeving waarin iemand opgroeit, opleidingsniveau (van de ouders), inkomen (van de ouders) en taalkennis (van de ouders).

Desalniettemin erkenden alle respondenten dat er racisme en discriminatie plaatsvindt in de Nederlandse samenleving op basis van kleur en etniciteit. De helft van de participanten verwees naar het onbewuste, impliciete racisme als het grootste probleem. Hetzelfde aantal noemde dat witte mensen niet gediscrimineerd worden op basis van hun etniciteit en kleur en hierdoor ook niet begrijpen hoe dat voelt.

Ook in de representatie van het schoonheidsideaal is er volgens de participanten sprake van ongelijkheid op basis van kleur. Acht respondenten stelden dat er een beeld in de maatschappij bestaat waarbij 'heel donker' niet aan het ideaalbeeld voldoet. Echter, volgens zes respondenten ligt de focus van het schoonheidsideaal tegenwoordig niet meer zo sterk op blank, maar worden een tintje en krullen ook als mooi gezien. Hieruit blijkt dat er volgens de meeste respondenten sprake is van verschillende gradaties in kleur.

5.1.3 Ervaringen met (etnische) ongelijkheid

Alle respondenten zijn op een bepaalde manier geconfronteerd met 'anders' zijn. Dit kan worden onderverdeeld in opmerkingen en vragen die linken aan hun donkere uiterlijk of afkomst, ervaringen met etnisch profileren en ervaringen met racisme. Tot slot zijn er ook ervaringen gedeeld met 'wit privilege' en praten over racisme.

De meeste opmerkingen of vragen die acht respondenten te horen hebben gekregen, kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën. De eerste categorie betreft aannames over hun afkomst, zoals de ‘waar kom je vandaan-vraag’ waaruit de veronderstelling blijkt dat ze niet uit Nederland komen. De tweede categorie heeft betrekking op opmerkingen of vragen waarin een aanname schuilt over de kennis van de participant op basis van zijn/haar afkomst, bijvoorbeeld:

“Als iemand naar mij toekomt om me iets te vragen over de slavernij, dan gaat hij ervan uit dat ik intrinsiek waarde kan leveren aan zijn vraag gebaseerd op het feit dat ik donker ben. Ondanks dat het misschien positief is dat ik iets zou weten dat hij misschien niet weet, dan is het toch in een hokje geplaatst worden” (T-M3: r. 475-478).

De derde categorie betreft de ‘adoptie-vraag’ waar twee respondenten op vroege leeftijd mee te maken kregen. Deze vraag werd als pijnlijk ervaren en had een groot effect op het zelfbeeld van de respondenten. De andere opmerkingen werden als minder ernstig beschouwd, maar confronteren de respondenten wel met hun ‘anders uitziende’ uiterlijk.

Zeven geïnterviewden hebben ervaringen met etnisch profileren. Hierbij werd vaak gezegd dat zij niet zeker wisten of het feit of gevoel was. Om hun verhalen te ondersteunen vergeleken drie respondenten hun ervaring met die van witte mensen. Zes participanten hebben aangegeven dat zij persoonlijk te maken hebben (gehad) met racisme. De helft daarvan is structureel gepest op de basisschool om hun uiterlijke kenmerken of afkomst.

Praten over racisme wordt door zeven respondenten gezien als een belangrijk middel om bewustwording en verandering te bevorderen. Zeven respondenten gaven aan met familie en vrienden openlijk over racisme te kunnen praten. Volgens vier respondenten wordt er in de samenleving vaak gedaan alsof racisme/discriminatie niet bestaat, wat het moeilijk maakt om erover te spreken. Daartegenover zeiden drie respondenten dat er in publieke debatten soms te veel nadruk komt te liggen op racisme en etniciteit.

Aan de ene kant hebben alle respondenten dus te maken gehad met ervaringen die hen confronteerden met ‘anders’ zijn. Aan de andere kant hadden acht respondenten het gevoel bepaalde ‘witte privileges’ te hebben. Hun autochtone moeder heeft volgens hen onder andere voordelen met zich meegebracht op het gebied van studie, netwerk en kennis van de traditie, zoals de volgende quote illustreert:

“Ik denk dat als je een Nederlandse moeder hebt in Nederland met een hoge opleiding en die weet (..) hoe alles werkt en wat er belangrijk is in de opvoeding en waar je naartoe zou willen werken en connecties (..) heeft, dat dat gewoon veel meer kansen biedt” (T-M2: 371-374).

De participanten die de naam dragen van de Nederlandse ouder zagen dit als voordeel bij bijvoorbeeld sollicitaties.

5.2 Etniciteit in de vragenlijst

In deze paragraaf komt aan bod op welke manier de participanten hun (etnische) identiteit omschrijven en hoe belangrijk zij dit aspect beoordelen. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de resultaten uit de vragenlijst.

Aan het begin van de vragenlijst werd gevraagd hoe de respondenten zichzelf zouden omschrijven, beginnend met de woorden 'ik ben'. De participanten maakten in totaal gebruik van zeventien verschillende identiteitscomponenten (zie tabel 5). Karaktereigenschappen werden het meest gebruikt om de eigen identiteit toe te lichten, namelijk door alle vrouwelijke en twee mannelijke respondenten. Etnische-culturele afkomst werden enkel door twee respondenten aangehaald en huidskleur werd door één persoon genoemd.

Tabel 5 *Gebruikte identiteitscomponenten bij de omschrijving van de eigen identiteit.*

Totaal aantal participanten	Gebruikte identiteitscomponenten
7 participanten	Karaktereigenschappen.
3 participanten	Normen en waarden, interesses, studie & gender
2 participanten	Etnisch-culturele afkomst, baan, hobby's, nevenactiviteiten & woonplaats.
1 participant (m)	Huidskleur, andere uiterlijkheden, opgelegde identiteit, geloofsovertuiging, universiteit, naam & leeftijd.

Noot. Lees: door zeven participanten werden karaktereigenschappen gebruikt bij de omschrijving van hun identiteit.

Ook werden de participanten gevraagd om bij tien verschillende identiteitscomponenten aan te geven op een schaal van één (heel belangrijk) tot vijf (helemaal niet belangrijk) hoe belangrijk zij dit beschouwden voor hun identiteit. Gemiddeld werden de componenten 'sport/hobby' en 'vrienden' als het meest belangrijk beoordeeld (1.5). Cultuur kwam te staan op de vijfde plek met een gemiddelde beoordeling van 2.7, dus tussen belangrijk en neutraal. Etniciteit werd als één van de minst belangrijke componenten beschouwd met een 3.2 gemiddeld, tussen neutraal en niet belangrijk. De participanten beoordeelden nationaliteit met een 3.8 gemiddeld als de minst belangrijke component.

De respondenten werden gevraagd om hun etnische afkomst te omschrijven. Zeven respondenten drukten dit uit in halven of delen, zoals ‘half Surinaams, half Nederlands.’

5.3 Terminologie-analyse

In deze paragraaf worden de gekozen termen voor zelfidentificatie geanalyseerd. In de eerste paragraaf komen de resultaten uit de vragenlijst aan bod en in de tweede paragraaf wordt geanalyseerd wat voor soort termen de participanten gebruikten tijdens de interviews voor zelfidentificatie, oftewel linguïstische etnische zelfcategorisatie (Day, 2006).

5.3.1 Terminologie vragenlijst

Aan de hand van een meerkeuzevraag is aan de respondenten gevraagd met welke termen zij geassocieerd willen worden, refererend naar hun gemengde identiteit. De term ‘halfbloed’ werd door acht van de tien respondenten gekozen. Tijdens het interview gaven zij aan deze term te hebben geselecteerd uit gewoonte, gewenning of omdat deze het meest gangbaar is. Daarna volgde de term ‘dubbelbloed,’ gekozen door vier respondenten.

5.3.2 Gebruikte termen tijdens de interviews

Tijdens de interviews gebruikten de participanten een grote variatie aan termen om te refereren naar zichzelf of om een gemeenschappelijke identiteit te markeren. Deze zijn ingedeeld in vijf categorieën, namelijk huidskleur, etnische termen, contrasterende termen, termen met een ‘raciale’ connotatie en alternatieve termen.

Termen in de categorie ‘huidskleur’ werden het meest gebruikt, namelijk tweeëndertig keer door acht respondenten (zie tabel 6). Huidskleur is een aspect van etniciteit dat de respondenten zichtbaar anders maakt. Termen met ‘donker’ kwamen veruit het vaakst voor.

Tabel 6 *Termen in de categorie huidskleur*

Huidskleur	Participanten (8)	Aantal keer gebruikt (32)
Donker	7	23
Bruin	2	4
Gekleurd	1	1
Zwart & wit	1	1
Wit	1	1
Blank	2	2

Etnische termen (Day, 2006) werden in totaal drieëntwintig keer gebruikt door bijna alle respondenten (zie tabel 7). Termen die refereerden naar een Nederlandse identiteit kwamen het vaakst voor, namelijk zestien keer door acht verschillende personen. Opvallend waren de vele variaties, waarvan de meest gebruikte termen 'Nederlands' en 'Nederlander' zijn. Tien keer werden deze termen op zichzelf gebruikt en vier keer werden ze voorafgegaan door een woord of beschrijving waarmee werd uitgedrukt dat ze niet helemaal Nederlands zijn. Slechts drie respondenten refereerden naar een andere etnische groep.

Tabel 7 *Etnische termen*

Etnische termen	Participanten (9)	Aantal keer gebruikt (22)
Nederlandse identiteit	8	16
Nederlander/Nederlands	7	10
Niet helemaal/niet 100%/half Nederlands/Nederlander	4	4
Vernederlandst	2	2
Andere etnische termen	3	6
(Niet helemaal) een Antiliaan	1	2
Niet helemaal/half Antilliaans	1	2
Meer Braziliaan	1	1
Half Indonesisch Moluks	1	1

De derde categorie betreft contrasterende termen die betekenis krijgen in contrast met Nederlanders. Deze termen duiden aan dat iemand *niet* autochtoon Nederlands is (zie tabel 8). ‘Buitenlander’ werd het meest gebruikt, namelijk vijf keer door drie verschillende personen.

Tabel 8 *Contrasterende termen*

Contrasterende termen	Participanten (5)	Aantal keer gebruikt (8)
Buitenlander	3	5
Allochtoon	1	1
Mens met een niet-Nederlandse achtergrond	1	1
Niet-Nederlands	1	1

De vierde categorie betreft termen met een ‘raciale’ connotatie, waaronder ‘halfbloed’ en ‘dubbelbloed’. Dit zijn tegelijkertijd termen die refereren naar een gemengde identiteit. ‘Halfbloed’ kwam het vaakst voor, namelijk dertien keer (zie tabel 9).

Tabel 9 *‘Raciale’ termen*

‘Raciale’ termen	Participanten (5)	Aantal keer gebruikt (15)
Halfbloed(je)	3	13
Dubbelbloed	2	2

In de laatste categorie vallen de alternatieve termen die refereren naar een gemengde identiteit. Deze termen zijn in totaal slechts drie keer gebruikt door twee personen (zie tabel 10).

Tabel 10 *Alternatieve termen*

Alternatieve termen	Participanten (2)	Aantal keer gebruikt (3)
Mengelmens	1	1
Een beetje van beide	1	1
Gemixt	1	1

5.3.3 Genderverschil

Er is sprake van een opmerkelijk verschil tussen vrouwen en mannen in het gebruik van termen voor zelfidentificatie (zie tabel 11). Ten eerste identificeerden vrouwen zich met bijna twee keer zoveel termen

als mannen en maakten zij als enige gebruik van alternatieve termen. Ook maakten zij vaker gebruik van termen voor zelfidentificatie. In de categorie ‘huidskleur’ maakten mannen enkel gebruik van ‘donker’ en ‘bruin’ en waren vrouwen verantwoordelijk voor de rest. Ook maken vrouwen voornamelijk gebruik van termen uit de etnische categorie. Zij identificeren zich ruim vier keer zo vaak met termen die refereren naar de Nederlandse identiteit en maken als enige gebruik van de term ‘vernederlandst’.

Tabel 11 *Genderverschil in gebruik van termen*

	Vrouwen	Mannen	Totaal
Totaal aantal gebruikte termen	18	10	21*
Totaal aantal keer gebruikt	50	30	80
Etnische termen**	18	4	22
Nederlandse identiteit**	13	3	16
Alternatieve termen**	3	0	3

Noot. *In totaal zijn er 21 verschillende termen gebruikt. Aangezien mannen en vrouwen ook voor een gedeelte gebruik maakten van dezelfde termen, is het totaal geen optelsom van de gebruikte termen door vrouwen en mannen. Vrouwen gebruikten 18 van de 21 termen en mannen gebruikten 10 van de 21 termen. **totaal aantal keer gebruikt.

5.4 Perspectiefanalyse van zelfcategorisatie

Om inzicht te krijgen in de manier waarop respondenten hun identiteit construeren, is gebruik gemaakt van een perspectiefanalyse bij uitingen waarin zelfcategorisatie plaatsvond met behulp van de typering van Day (2006): equative predications, ascriptive predications en referring expressions (zie bijlage 8 voor de analyse & bijlage 4 voor de transcripten).

5.4.1 Equative predications

De respondenten maakten het meest gebruik van equative predications (35/55), waarbij de eigen categorie werd vergeleken met een andere categorie. Typen die tenminste vier keer voorkwamen worden in deze paragraaf besproken.

Ingroup vs. outgroup (intern-perspectief)

Het eerste type heeft betrekking op het vergelijken van de ingroup met de outgroup. Dit kwam zes keer voor bij de categorie ‘donker’ en vier keer bij de term ‘buitenlander’. Hierbij werd voornamelijk een intern-perspectief gebruikt, een gewoonte-perspectief kwam één keer voor. Opvallend was dat de outgroup vaak

witte of autochtone Nederlanders betreft. Aan de eigen categorie werd de eigenschap toegeschreven 'anders' behandeld of benaderd te worden. Dit werd zeven keer gedaan door de categorie als verklarend middel te gebruiken. Een voorbeeld (T-V1: r. 410-421):

410 I: Heb jij ervaringen met racisme?

411 R: ja, ja. Vroeger werd ik heel erg gepest omdat ik een kleur had. Ik woonde in een witte buurt en ik
412 ging naar een witte basisschool en ik was het enige donkere kindje van de school. En eh ja ik mocht
413 nooit meespelen en ze zeiden heel vaak racistische dingen.

414 I: wat voor dingen zeiden ze dan?

415 R: nou als ik mee wilde spelen zeiden ze bijvoorbeeld dat ik rijst moest gaan plukken of ehm ze hebben
416 gezegd dat mijn vader (respondent krijgt tranen in haar ogen) ik word er een beetje emotioneel van.

417 I: ja, natuurlijk

418 R: (huilend) dat mijn vader terug naar Indonesië moet, terwijl ik, ik sprak net zo goed Nederlands als
419 dat zij deden en ik ben hier ook geboren en toch werd ik heel erg gepest daarmee.

420 I: ja, oneerlijk

421 R: ja (pauze) dus vroeger wilde ik ook blank zijn omdat ik werd gepest omdat ik donker was.

Nadat de interviewer er expliciet om vroeg, deelt de participant haar ervaring met racisme: vroeger werd ze gepest, omdat ze een kleur had (r.411). 'Omdat' is een voegwoord dat wordt gebruikt om iets te verklaren. Ze verklaart het gepest worden door het hebben van 'een kleur.'

De spreker categoriseert zichzelf als 'het enige donkere kindje' (r.412) waarbij ze zichzelf contrasteert met haar 'witte buurt' en haar 'witte basisschool' (r.411-412). Door de woorden 'het enige' wordt benadrukt dat ze 'anders' was dan de norm. In de uiting van zelfcategorisatie, spreekt ze vanuit de ik-persoon en maakt ze gebruik van actieve constructies (r.411: ik woonde, r.412: ik ging, ik was) wat kenmerkend is voor een intern-perspectief.

In regel vier gebruikt de spreker 'ze,' waarbij kan worden aangenomen dat ze refereert naar de witte kinderen in haar klas die racistische dingen zeiden (r.412-413). Na een aantal voorbeelden te hebben aangedragen, vergelijkt de spreker zichzelf met degenen die haar pestten (r. 418-419): "ik sprak net zo goed Nederlands als dat zij deden en ik ben hier ook gewoon geboren." Het kan worden aangenomen dat ze met 'zij' wederom refereert naar de witte kinderen in haar klas. Hierbij kaart ze de gelijkenissen aan door het gebruik van 'net zo' en 'ook'. Door het gebruik van 'gewoon' benadrukt ze dat dit overeenkomt

met de norm en dat zij over dezelfde eigenschappen beschikt die verbonden zijn aan de categorie 'Nederlands'.

Vervolgens zegt ze 'toch' gepest te worden, waarmee ze laat blijken dat deze kenmerken niet toereikend zijn om behandeld te worden als lid van de categorie. In regel 421 categoriseert de spreker zichzelf weer middels 'ik was' als 'donker.' Door middel van 'omdat' gebruikt ze de categorie als reden voor het pestgedrag van de anderen, waardoor ze het kenmerk 'gepest worden' aan de categorie 'donker' verbindt. Om die reden zegt ze 'blank' te willen, waar het kenmerk 'gepest worden' kennelijk niet aan verbonden is.

Ingroup vs. outgroup (generalized other)

Het tweede type betreft ook een vergelijking tussen de ingroup en de outgroup en kwam vier keer voor bij gebruik van de term 'halfbloedje'. Hierbij spraken de respondenten vanuit het oogpunt van 'de ander' over zichzelf, wat kenmerkend is voor het generalized other perspectief. Hierdoor werd een contrast tussen de eigen ingroup en de waarnemende outgroup gemarkeerd.

Voorafgaande aan de volgende illustratie (T-M5: r. 92-95) zei de participant dat hij zich in veel gedeelde ervaringen in de documentaire *Wit is ook een Kleur* kon herkennen. Toen de onderzoeker hem vroeg een voorbeeld te noemen, zei hij het volgende:

- 92 R: ja, dat ja ik heb nogal geluk met mijn achternaam (Nederlands), gewoon Nederlandse achternaam.
- 93 R: Dus als ik op sollicitatie kom en iemand roept mijn naam en dan sta ik op, dan zijn ze wel verbaast.
- 94 I: hmhm
- 95 R: dan verwachten ze niet dat een halfbloedje binnen komt lopen of wat dan ook

Eerst spreek de participant over geluk met zijn 'gewoon' Nederlandse achternaam (r.92), waarmee hij aangeeft dat dit niet afwijkt van de norm: autochtoon Nederlands. Vervolgens deelt hij een ervaring, waarbij hij gebruik maakt van een 'als-dan' constructie (r.93: als, dan, dan, r. 95: dan), wat kenmerkend is voor het gewoonte-perspectief. Hierbij presenteert de spreker een perspectief, gebaseerd op lange termijn ervaringen. Het lijkt daardoor alsof de reactie van mensen altijd verbaasd is als hij op sollicitatie komt. Hij zegt niet expliciet wie hij bedoelt met 'ze,' maar uit de context kan worden opgemaakt dat hij hiermee indirect refereert naar autochtone of witte Nederlanders. Hij maakt gebruik van aannames en verba sentiendi (r. 93: 'dan zijn ze verbaasd,' r.95: 'dan verwachten ze'), wat kenmerkend is voor een extern-perspectief. Vervolgens refereert hij naar zichzelf als 'een halfbloedje' (r.95) vanuit het perspectief van de ander ('ze'). Dit is kenmerkend voor het perspectief van de *generalized other*. Het gaat hierbij om

het beeld waarvan de participant denkt dat de ander van hem heeft: het meta-image. Door zichzelf als 'halfbloedje' te categoriseren lijkt hij aan te geven dat hij in de ogen van de waarnemende ander niet als 'gewoon Nederlands' wordt gezien, zoals zijn naam doet vermoeden.

Auto-image vs. hetero- of meta-image

Bij het derde type was sprake van een contrastering van het zelfbeeld, namelijk Nederlands/Nederlander, met het beeld (waarvan zij denken) dat anderen van hen hebben, dus niet-Nederlands. Dit type kwam vier keer voor, waarbij een intern-perspectief werd gecombineerd met het generalized other perspectief. De discrepantie tussen hun zelfbeeld en het beeld van de ander werd telkens (impliciet) gekoppeld aan hun donkere uiterlijk. Ter illustratie (T-V1: r. 202-206):

- 202 R: (..) Het punt is dat ik me echt wel heel geaccepteerd voel in de maatschappij en echt wel het
203 gevoel heb dat ik actief deelneem in de maatschappij en uhm, maar als ik er toch zo over na ga denken
204 dan. Ik voel me wel zo maar soms heb ik het gevoel dat anderen mensen misschien mij niet zo zien.
- 205 I: en wat is zo?
- 206 R: dat ik, ja dat ik een Nederlander ben. Dat ik hier hoor en dat ik mee doe aan de maatschappij.

Vanuit een intern- perspectief vertelt de respondent hoe ze zich voelt (r.202-203: ik voel me, heb het gevoel, r.204: ik voel me). Vervolgens gebruikt ze 'maar' (r.203 & 204), een koppelwoord dat een tegenstelling aangeeft. Dan schakelt ze over op het generalized other perspectief ('anderen' – 'mij'), waarbij ze haar gevoel uit dat anderen haar niet 'zo' zien (r.204). Nadat de interviewer ernaar vraagt, zegt ze hiermee de categorie 'Nederlander' te bedoelen door zichzelf te categoriseren met de woorden 'ik ben' (r.206). Hierdoor contrasteert ze haar auto-image (zelfbeeld) met het meta-image (het vermoede beeld dat anderen van haar hebben), wat het tegenovergestelde is: niet-Nederlands. Door gebruik te maken van informatie uit andere uitingen kan worden begrepen dat het donkere uiterlijk de reden is voor de discrepantie tussen het zelfbeeld en het beeld van de ander (T-V1: r. 372-373): "je ziet dat ik er anders uitzie, je ziet dat ik niet 100% Nederlands ben." Hierbij maakt ze gebruik van een extern-perspectief, waarbij 'je' kan worden begrepen als 'men'.

Vergelijking identificatie categorieën

Zeven keer werd door middel van de termen 'Nederlands' en 'Nederlander' de identificatie met beide afkomstgroepen (impliciet) met elkaar vergeleken. Daarbij werd zowel een intern- als een gewoonte-perspectief gebruikt. Het volgende voorbeeld vindt plaats tijdens de opheldering van de antwoorden in de vragenlijst (T-M5: r. 14-30):

- 14 I: oké en wat voor toelichting had je gegeven. Is dat in alle contexten hanteer jij een gemengde?
- 15 R: nee, hangt ook af van de situatie hoe ik me opstel en wat voor mensen er om me heen zijn, dan pas
16 ik me wel een beetje aan
- 17 I: je past je aan aan de mensen die om je heen zijn
- 18 R: ja, lastig
- 19 I: dat vind je lastig?
- 20 R: dat vind ik lastig ja. Ik denk toch wel meer Nederlandse kant op.
- 21 I: meer Nederlands dan
- 22 R: Surinaams ja
- 23 I: oké uhm en hoe komt dat dan dat je je meer identificeert als Nederlands?
- 24 R: uhm ja gewoon vanwege mijn moeder, zij heeft veel meer invloed gehad op mijn leven en zij is ook
25 gewoon Nederlands. En ja mijn ouders zijn gescheiden, mijn vader is weggegaan toen ik nog heel jong
26 was, dus
- 27 I: oké
- 28 R: dan krijg je wat meer cultuur mee van de Nederlandse kant
- 29 I: ja dat snap ik
- 30 R: dus dan voel ik me sneller Nederlander.

In deze uiting weegt de respondent zijn identificatie met beide afkomstgroepen af nadat de interviewer vraagt naar zijn identificatiestrategie. De woorden 'ja, lastig' duiden erop dat dit een gecompliceerd topic is (r.18). De respondent licht zijn mentale proces (denken) toe vanuit een intern-perspectief, waarbij hij spreekt vanuit de ik-persoon (r. 20). Hij zegt 'meer' de 'Nederlandse kant' op te neigen, waarbij 'meer' duidt op een vergelijking met 'de andere kant', maar dit wordt niet geëxpliciteerd.

De interviewer dwingt de participant vervolgens om toe te lichten met welke andere kant hij 'de Nederlandse kant' vergelijkt (r.21), waaruit blijkt dat hij hiermee de Surinaamse kant bedoelt (r.22), zijn andere afkomstgroep. Dit doet veronderstellen dat er een soort denkbeeldige schaal voor identificatie is, waarbij Nederlands aan de ene kant en Surinaams aan de andere kant staat. Nadat de interviewer vraagt waardoor dit komt, legt de participant uit dat zijn moeder meer invloed heeft gehad op zijn leven en dat zij 'ook gewoon Nederlands is' (r. 25). Het gebruik van 'gewoon' voorafgaande aan de categorie duidt erop

dat dit de norm is. Met 'ook' kan de participant bedoelen dat zijn moeder – net als hij – Nederlands is. Dit zou betekenen dat hij zichzelf categoriseert door een gemeenschappelijke identiteit te markeren. Het kan ook worden begrepen als: naast dat zijn moeder meer invloed heeft gehad, is zij Nederlands.

Aan de hand van een oorzaak-gevolg constructie (r.24: vanwege r.28: dan, r.30: dus dan) vertelt de respondent waardoor hij zich 'sneller Nederlander' voelt (r.30). Door het gebruik van 'je' veralgemeniseert hij zijn uiting (r. 28). Dit zijn kenmerken van het gewoonte-perspectief. Hierdoor maakt de spreker het feit dat hij meer cultuur heeft meegekregen van de Nederlandse kant logisch en legitiem. Pas nadat de interviewer dit accepteert als begrijpelijk (r.28), categoriseert de spreker zichzelf als 'sneller Nederlander' door de woorden 'ik voel me' (r. 30). 'Sneller' is de vergrotende trap van vergelijking, waardoor 'Nederlander' wederom wordt vergeleken met de Surinaamse categorie zonder deze te expliciteren.

5.4.2 Ascriptive predications

Bij ascriptive predications worden eigenschappen aan een categorie verbonden zonder dat deze wordt vergeleken met een andere categorie. Dit kwam voornamelijk voor bij het gebruik van de term 'donker' (5/6). Twee keer werden (impliciet) eigenschappen aan de categorie toegeschreven waarvan de spreker vond daarover zelf ook te moeten beschikken als lid van de categorie. Drie keer werd een ervaring gedeeld waarbij de participant 'anders' werd behandeld, waarbij eigenschappen aan de categorie werden verbonden vanuit een extern-perspectief.

Voorafgaand aan onderstaand voorbeeld vertelde de spreker over een recentelijk voorval waarbij hij te maken kreeg met racistische opmerkingen (T-M2: r. 540-542):

540 R: ja, het was meer hoe dat gesprek ging van dat ik een donkere jongen was en dat ik daardoor wel uit
541 de Bijlmer moest komen. Hij bracht het een beetje als een grap, maar het waren zoveel racistische
542 grapjes achter elkaar, dat het eigenlijk niet grappig [was].

De spreker blikt terug op de situatie in de verleden tijd (r. 540: 'het was'). Met 'van' (r.540) geeft hij aan hoe dat gesprek ging, waarbij hij de woorden van een ander parafraseert. Tijdens die parafrase categoriseert de spreker zichzelf door middel van 'ik was' als 'donkere jongen' (r.540). Dit is geïnterpreteerd een extern-perspectief, omdat het gaat om de woorden en het beeld van de ander over de participant (hetero-image). Middels 'daardoor' wordt de eigenschap 'afkomstig uit de Bijlmer' aan de categorie 'donkere jongen' verbonden.

5.4.3 Referring expressions

Bij referring expressions wordt gerefereerd naar de sociale categorie zonder hier eigenschappen aan te verbinden of deze te vergelijken met andere categorieën. Deze vorm werd zeven keer gebruikt bij de term 'halfbloed' en kwam slechts één keer voor bij de categorie 'Nederlands'. Bij 'halfbloed' werd in de meeste gevallen een gemeenschappelijke identiteit gemarkeerd met de onderzoeker of andere mensen vanuit een intern-perspectief.

Onderstaand fragment fungeert als voorbeeld (T-V4: r. 67-73). De uiting vond plaats ter opheldering van de vragenlijst. Voorafgaande aan het fragment vroeg de interviewer hoe de respondent de termen voor identificatie beoordeelt. Daarbij werd aangegeven dat sommige mensen negatieve connotaties hebben bij de term 'halfbloed'.

- 67 R: en dat mengelmensje vond ik ook wel heel grappig, maar dat zag ik meer als een funny iets, maar
68 een halfbloedje nee, ik zie dat niet echt als negatief iets ofzo
- 69 I: oké, grappig
- 70 R: hoe zie jij dat eigenlijk, daar ben ik ook wel benieuwd naar
- 71 I: nou, ik, nouja het is niet mijn interview (lachen)
- 72 R: nee ik ben heel even geïnteresseerd ik ben gewoon benieuwd hoe jij dat ziet, want jij bent ook een
73 halfbloedje.

De participant beoordeelt de termen 'mengelmens' als 'grappig' en 'funny' (r.67) en 'halfbloed' als niet negatief (r.68). Ze maakt gebruik van een intern-perspectief, waarbij ze spreekt vanuit de ik-persoon in de verleden tijd en tegenwoordige tijd (r.67: 'vond ik', 'zag ik' r.68: 'ik zie'). De interviewer bevestigt haar uiting door het woord 'grappig' te herhalen (r.69). Dit kan ook worden geïnterpreteerd als een uiting van verwondering. Vervolgens vraagt de participant naar het perspectief van de interviewer (r.70). De interviewer probeert een antwoord hierop te vermijden en weg te lachen, maar dat wordt niet geaccepteerd. Door middel van het voegwoord 'want' verklaart ze de reden voor haar interesse: 'jij bent ook een halfbloedje' (r.72-73). Hiermee categoriseert de participant, de interviewer als 'halfbloedje' en door middel van 'ook' markeert ze een gemeenschappelijke identiteit. Daarbij wordt enkel gerefereerd naar de categorie, zonder hier eigenschappen aan te verbinden of deze te vergelijken met andere categorieën. In de uiting van categorisatie maakt de spreker gebruik van een intern-perspectief, waarbij ze spreekt vanuit de ik-persoon in de tegenwoordige tijd (r.72: 2x 'ik ben').

6. Discussie

In dit hoofdstuk worden de deelvragen beantwoord door de resultaten te bespreken tegen de achtergrond van de literatuur. In paragraaf één komt de reactie van de respondenten op de documentaire *Wit is ook een Kleur* aan bod. In paragraaf twee wordt de manier waarop de participanten hun etniciteit toelichten besproken. Paragraaf drie gaat in op de gebruikte termen voor identificatie. Tot slot worden de resultaten van de perspectiefanalyse van zelfcategorisatie besproken in paragraaf 6.4.

6.1 *Wit is ook een Kleur*

Deelvraag 1: 'Hoe reageren twintigers met een gemengde afkomst op de documentaire *Wit is ook een Kleur*?'

De participanten in dit onderzoek hebben een autochtoon Nederlandse moeder en een vader met een andere etnische afkomst. De participanten hebben uiterlijke kenmerken waaraan is te zien dat zij een gemengde afkomst hebben. Over het algemeen reageerden zij positief op de documentaire *Wit is ook een Kleur*, hoewel zij soms de nuance misten. Er zijn volgens hen veel verschillende factoren die een rol spelen bij iemands kansen en privileges, en etniciteit is één van die factoren. Bijna alle respondenten konden aangehaalde perspectieven in de documentaire linken aan persoonlijke ervaringen, waarbij zij 'anders' behandeld of benaderd werden door hun donkere uiterlijk. Zo werden ervaringen gedeeld met racisme, etnisch profileren en squeeze of oppression (Root, 1995), zoals opmerkingen/vragen waarin een aanname schuilt over hun identiteit.

Sommigen vergeleken hun ervaring met witte/autochtone Nederlanders die deze ervaringen niet hebben en zich daarom ook niet bewust zijn van het verschil. Die vergelijking kwam ook vaak opnieuw naar voren bij de perspectiefanalyse van zelfcategorisatie (zie paragraaf 6.4). Door middel van de zwart-wit representatie in de documentaire *Wit is ook een Kleur* worden etnische machtsverschillen zichtbaar, waarbij 'witte' mensen privileges hebben die 'zwarte' mensen missen (Essed & Hoving, 2014; Aartsen, 2016). Aangezien de documentaire kan bijdragen aan bewustwording omtrent dit thema, keuren de meeste participanten de categorisatie op basis van kleur goed.

Aan de andere kant zeiden acht van de tien respondenten zelf ook te profiteren van 'wit privilege,' door het netwerk, de kennis of de achternaam van hun autochtone moeder. Acht respondenten bevestigden gradaties in kleur, waardoor het 'niet helemaal donkere uiterlijk' voor voordelen zou zorgen. Dit kan erop

duiden dat zij door hun gemengde afkomst zowel de voordelen als de nadelen ervaren van etnische machtsverschillen en daardoor een dubbelperspectief hebben.

6.2 Etnische roots

Deelvraag 2: 'Hoe omschrijven twintigers met een gemengde afkomst hun etnische identiteit?'

Er kan worden gesteld dat etniciteit geen prominente rol speelt bij de identiteit van de respondenten. Slechts twee respondenten beschreven hun identiteit in de vragenlijst in termen van hun etnische identiteit. Etniciteit werd zelfs beoordeeld als één van de minst belangrijke identiteitscomponenten ten opzichte van negen andere componenten. Hiermee wil ik benadrukken dat het onderzoek slechts inzoomt op één van hun vele sociale identiteiten.

Terwijl Amerikaans onderzoek uitwees dat 'biculturals' moeite hadden en zelfs weigerden om hun etnische identiteit uit te drukken in delen (Toomey e.a., 2013), leek dit voor de participanten in dit onderzoek vanzelfsprekend. Zeven van de tien participanten drukten hun gemengde afkomst in de vragenlijst uit in delen, zoals 'half Nederlands'. Op deze manier laten zij hun identificatie met meerdere etnische categorieën blijken. Tegelijkertijd suggereert het gebruik van delen dat zij niet 'volledig' lid zijn van de etnische groepen. Deze resultaten duiden meer op een 'split-percentages identity' dan een 'double-fluid-identity' (Toomey e.a., 2013). Aangezien werd gevraagd naar hun etnische roots, kan worden aangenomen dat zij hiermee refereren naar het genetische aspect (voorouderschap) van hun etnische identiteit (Day, 2006; Wekker e.a., 2007).

6.3.1 Vragenlijst

Deelvraag 3: 'Welke termen gebruiken twintigers met een gemengde afkomst voor zelfidentificatie?'

Uit het theoretisch kader bleek een gebrek aan eenduidige termen om naar mensen met een gemengde afkomst te refereren. De term 'halfbloed' heeft koloniale- en 'raciale' connotaties, waardoor sommige mensen 'dubbelbloed' zijn gaan gebruiken (Sterckx, 2016; Beks, 2016). Toch associëren maar liefst acht van de tien respondenten zich met de term 'halfbloed'. Uit de ophelderingen tijdens de interviews bleek dat deze term het meest gangbaar is en wordt gebruikt uit gewoonte. De respondenten lijken zich niet te bekommeren om de veronderstelde negatieve bijklank. 'Dubbelbloed' was het meest gekozen alternatief (4/10). De term heeft geen koloniale connotatie, maar wel een 'raciale' connotatie door 'bloed'. Hierdoor

hebben beide termen een essentialistisch - (Siapera, 2010) en deterministisch (Leerssen, 2015) karakter. De termen suggereren dat op basis van 'bloed' bij de geboorte al is bepaald voor hoeveel gedeelte iemand lid is van twee etnische categorieën.

6.3.2 Interview

Tijdens het interview legden de respondenten andere accenten in het gebruik van termen voor zelfidentificatie. Ten eerste werden er meer dan twintig verschillende termen gebruikt, wat wijst op het fluide karakter van identiteitsformaties, zoals betoogd door Roccas & Brewer (2002).

Negen van de tien participanten maakten gebruik van termen in de etnische categorie. Dat voornamelijk werd gerefereerd naar een Nederlandse identiteit, valt te verklaren doordat alle respondenten in Nederland zijn opgegroeid en één autochtone Nederlandse moeder hebben.

De participanten maakten in totaal het meest gebruik van termen die refereren naar huidskleur. Dit doet vermoeden dat dit een belangrijke rol speelt bij de constructie van etnische identiteit. Hierbij speelt hoogstwaarschijnlijk het hetero- of meta image (Leerssen, 2007) een rol, omdat het gaat om een uiterlijk kenmerk dat zichtbaar is voor anderen. Als 'zwart' wordt gedefinieerd als alles-wat niet-wit-is (Bergman, 2016), identificeren de participanten zich dominant met 'zwart.' Dat is in overeenstemming met Amerikaanse onderzoeken die aantonen dat weinig 'biracials' zich identificeren als alleen wit (Harris and Sim 2002; Herman 2004, aangehaald in Cheng, 2009). Echter, de termen 'zwart' en 'wit' worden nauwelijks gebruikt.; 'donker' heeft de voorkeur voor zelfidentificatie.

Contrasterende termen werden acht keer gebruikt door de helft van de participanten. Deze termen beschrijven enkel wat iemand niet is en krijgen betekenis in relatie tot wat anderen wél zijn; (autochtoon) Nederlands. Het is verbazingwekkend dat de helft van de participanten zichzelf op die manier categoriseert, omdat zij allemaal in Nederland zijn opgegroeid en een autochtone Nederlandse moeder hebben. Er kan worden aangenomen dat dit niet hun zelfbeeld betreft, maar het beeld dat anderen van hen hebben (hetero-image) of waarvan zij denken dat anderen het van hen hebben (meta-image) (Leerssen, 2007). Dit kan mede te maken hebben met de confrontaties die zij hebben gehad met 'anders' zijn, zoals ook uit de inhoudsanalyse bleek.

Termen met een 'raciale' connotatie die tegelijkertijd refereren naar een gemengde identiteit werden door vijf participanten gebruikt. In tegenstelling tot de resultaten uit de vragenlijst, maakten slechts drie respondenten daadwerkelijk in het gesprek gebruik van de term 'halfbloed' voor zelfcategorisatie, maar wel relatief vaak (13 keer in totaal). Alternatieve termen en wellicht 'correctere' termen voor mensen met

een gemengde afkomst – zoals mengelmens - lijken niet vanzelfsprekend te zijn en worden nauwelijks gebruikt.

Eerder onderzoek toont aan dat vrouwelijke 'biracials' zich vaker met meer dan één etniciteit identificeren dan mannen (Harris & Sim 2002, aangehaald in Doyle & Kao, 2007). Dat wordt ondersteund met de resultaten uit de terminologie-analyse, aangezien vrouwen een grotere variëteit aan termen gebruiken voor zelfidentificatie. Dit zou kunnen betekenen dat bij de vrouwelijke participanten meer sprake is van identiteitscomplexiteit dan bij de mannelijke (Roccas & Brewer, 2002). Vrouwen identificeren zich vaker met de Nederlandse identiteit en maakten als enige gebruik van de termen 'blank', 'wit' en 'vernederlandst.' De laatste term suggereert een soort voltooid assimilatieproces aan de Nederlandse cultuur. De resultaten doen vermoeden dat de vrouwelijke participanten zich meer assimileren aan de norm.

6.4 Linguïstische etnische zelfcategorisatie

Deelvraag 4: 'Op welke manier – en vanuit welk perspectief – doen twintigers met een gemengde afkomst aan linguïstische etnische zelfcategorisatie?'

Uit de perspectiefanalyse van linguïstische etnische zelfcategorisatie blijkt dat de participanten het meest gebruik maken van equative predications (Day, 2006), waarbij twee etnische groepen worden vergeleken. Dit is aan de ene kant een logische uitkomst, omdat identiteiten tot stand komen in relatie tot anderen (Hall e.a., 2013). Echter, het is niet aannemelijk dat een groep autochtone twintigers op dezelfde manier gebruik zou maken van zelfcategorisatie. Er zijn diverse typen 'equative predications' gevonden die opvallend genoeg samenhangen met de gebruikte termen. De termen worden dus niet willekeurig gebruikt, maar op specifieke manieren ingezet om er betekenis aan te geven.

De term 'donker' werd als equative predications (Day, 2006) gebruikt waarbij de categorie meestal werd vergeleken met de witte outgroup (Tajfel, 1978) vanuit een intern-perspectief. De categorie werd ook regelmatig als verklarend middel gebruikt voor het feit dat zij 'anders' worden behandeld/benaderd dan/door de witte categorie. Dit staat in lijn met de resultaten uit de inhoudsanalyse. Er kan worden gesteld dat deze term relevant wordt in contrast met de witte categorie en voornamelijk wordt ingezet in communicatieve situaties waarbij ervaringen worden gedeeld met 'anders' zijn.

De term 'buitenlander' werd uitsluitend als equative predication (Day, 2006) gebruikt. Dit is een voorspelbare uitkomst, omdat het een contrasterende term is (zie paragraaf 6.3). In vier van de vijf

uitingen deelde de participant een ervaring waarbij zij 'buiten' de ingroup van autochtone Nederlanders werd geplaatst. De term wordt dus precies zo toegepast als de betekenis doet vermoeden. In de terminologie-analyse werd aangenomen dat het bij gebruik van de term om het hetero-image zou gaan. Echter, er werd telkens een intern-perspectief gebruikt, wat erop duidt dat de term het gevoel van de participant in de specifieke context weerspiegelt.

Bij de term 'halfbloed' kwamen equative predications voor, maar dan vanuit het generalized other perspectief. Hierdoor werd duidelijk dat de categorisatie betrekking had op het hetero- of meta-image, waarbij de participant zichzelf waarneemt vanuit het perspectief van een ander. Aan de andere kant kwamen referring expressions het meest voor bij gebruik van deze term. De term heeft blijkbaar niet persé een andere categorie nodig om betekenis te krijgen. Dit kan komen doordat 'halfbloed' niet behoort tot een (binaire) oppositie (Hall e.a., 2013) in tegenstelling tot de categorieën 'donker,' 'buitenlander' en 'Nederlands/Nederlander'. 'Halfbloed' draagt als betekenis met zich mee dat iemand lid is van meerdere etnische groepen (donker en blank, Nederlander en buitenlander), waardoor het op zichzelf kan worden gebruikt om de meervoudige etnische identiteit te omschrijven. Ook duidt het gebruik van 'halfbloed' als referring expression erop dat de term niet zo negatief beladen is voor de participanten als werd verondersteld (Sterckx, 2016; Beks, 2016).

Bij de termen 'Nederlands' en 'Nederlander' kwamen twee typen equative predications voor. Bij het eerste type werd de identificatie met beide afkomstgroepen vergeleken. Het lijkt daarbij alsof de respondenten het gevoel hebben een keuze te moeten maken voor het één of het ander. Dit kan worden verklaard doordat vaak wordt geïmpliceerd dat mensen met een gemengde afkomst moeten kiezen (Verkuyten, 2010; Root, 1995). Een andere verklaring is een gebrek aan ruimte voor pluraliteit in het debat rondom de Nederlandse identiteit (Oosterbaan, 2014; Ghorashi, 2007). Bij het gebruik van deze termen werd een aantal keer gerefereerd naar culturele aspecten (zoals taal, opvoeding) of 'cultuur' in zijn algemeenheid (zie bijvoorbeeld paragraaf 5.4.1: vergelijking identificatie afkomstgroepen). Het is daardoor aannemelijk dat een aantal participanten refereerden naar het culturele aspect van hun etnische identiteit (Day, 2006; Wekker e.a., 2007). In andere gevallen was het onduidelijk naar welke sociale identiteit de participanten verwezen, aangezien 'Nederlands' betrekking kan hebben op meerdere sociale identiteiten.

Het tweede type was een vergelijking tussen het auto-image en het hetero/meta-image (Leerssen, 2007). Hieruit bleek de discrepantie tussen het zelfbeeld (intern-perspectief) en het beeld dat anderen van hen hebben (generalized other). Dit perspectief kan voortkomen uit ervaringen met racisme, etnisch profileren en squeezes of oppression (Root, 1995), zoals besproken in de inhoudsanalyse. Deze ervaring is te

vergelijken met die van de Indische Nederlanders die zich identificeerden als Nederlands, maar bij aankomst in Nederland werden aangesproken als 'anders' door hun donkere uiterlijk (Mak, 2000). Het lijkt erop dat er nog steeds een prototype (Roccas & Brewer, 2002) van de Nederlander bestaat waaraan de eigenschap 'wit' is toegeschreven. Het donkere uiterlijk van de participanten schijnt voor sommigen een belemmerende factor te zijn in de manier waarop zij zich wensen te identificeren, wat ook blijkt uit eerdere onderzoeken naar de identificatie van mensen met een gemengde afkomst (Brunsma & Rockquemore 2001; Russell, Wilson, & Hall 1992; Xie & Goyette 1997, aangehaald in Cheng & Lee, 2009; Verkuyten, 2010).

7. Conclusie & aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt in de eerste paragraaf antwoord gegeven op de centrale vraag. Vervolgens worden de beperkingen van dit onderzoek toegelicht in paragraaf twee. Tot slot worden suggesties gedaan voor vervolgonderzoek in paragraaf drie.

7.1 Conclusie

In het maatschappelijke discours en de documentaire *Wit is ook een Kleur* is er sprake van een zwart-wit indeling. Verondersteld werd dat er hierdoor geen aandacht zou zijn voor mensen met een gemengde afkomst die zowel 'zwart' als 'wit' zijn. Daarnaast zou er geen adequate term beschikbaar zijn om deze groep mensen te identificeren. Na de beantwoording van de deelvragen in hoofdstuk zes, kan de hoofdvraag worden beantwoord.

De hoofdvraag: 'Op welke manier construeren twintigers met een gemengde afkomst* hun etnische identiteit?'

*Met een autochtoon Nederlandse moeder en een vader met een andere etnische afkomst

Zoals gedefinieerd in het theoretisch kader betreft etniciteit gedeelde genetische kenmerken (zoals voorouderschap en uiterlijke karakteristieken) en culturele kenmerken. Uit mijn onderzoek blijkt dat de participanten zich op diverse manieren identificeren met deze aspecten van hun etnische identiteit.

Als expliciet naar de afkomst van de participanten wordt gevraagd, drukken de meesten dit uit in delen (zoals 'half Nederlands'), waaruit blijkt dat zij zich identificeren met meerdere etniciteiten. Hiermee lijken zij te refereren naar het genetische aspect van hun etniciteit (voorouderschap). Ook associëren de meesten zich met de term 'halfbloed' en lijken zij zich niet te bekommeren om de negatieve connotaties die de term met zich mee zou brengen (Sterckx, 2016; Beks, 2016).

De participanten identificeren zich met een grote variëteit aan termen die in specifieke linguïstische situaties worden ingezet om er betekenis aan te geven. Hieruit blijkt het veranderlijke en contextafhankelijke karakter van identiteitsformaties. Daarbij is sprake van een gendersverschil: de vrouwelijke participanten identificeren met meer etnische categorieën dan mannen. De participanten zetten de termen voornamelijk in als 'equative predications' (Day, 2006) om zichzelf te contrasteren met anderen of het beeld dat anderen van hen hebben. Hierbij spelen ervaringen met 'anders' zijn - die gelinkt zijn aan hun donkere uiterlijk – een grote rol.

Kijkend naar uiterlijke kenmerken, identificeren zij zich dan ook dominant met 'donker'. Zij plaatsen zichzelf in identificatie veelvuldig tegenover de witte meerderheid. Dus als Bergman (2016) 'zwart' definieert als alles-wat-niet-wit-is, identificeren de respondenten zichzelf dominant met 'zwart,' hoewel zij deze term nauwelijks gebruiken voor zelfidentificatie. Met betrekking tot etnische termen (Day, 2006) categoriseren de participanten zichzelf het vaakst als Nederlands, waarmee een aantal lijken te refereren naar het culturele aspect van hun etnische identiteit. Al worden zij er soms mee geconfronteerd dat anderen hen niet zo zien. Door dit soort ervaringen kunnen zij zich een 'buitenlander' voelen in hun eigen land.

7.2 Beperkingen

Dit onderzoek geeft inzicht in de identiteitsformaties van hoogopgeleide twintigers met een autochtoon Nederlandse moeder en een vader met een andere etnische afkomst. Een groep van tien respondenten is echter te klein om de resultaten te kunnen generaliseren naar de gehele categorie, maar dat was ook niet het doel van dit onderzoek. Ten slotte zijn er ook tussen de individuen in dit onderzoek grote verschillen in de manier waarop zij zichzelf identificeren en de meningen die zij erop nalaten. Er moet worden beseft dat iedere generalisatie onrecht doet aan het individu.

Bij de werving van de respondenten is in eerste instantie gebruik gemaakt van het eigen netwerk, waardoor ik vier van de participanten al kende. Dit kan van invloed zijn geweest op de resultaten. Ik heb geprobeerd zo objectief mogelijk de rol van onderzoeker in te nemen, maar dit was soms – met name als participanten emotioneel werden – wel lastig.

Zoals beschreven in de methode is het zowel een sterkte als een zwakte dat de onderzoeker zichzelf beschouwt als lid van de onderzochte categorie. Voor de dataverzameling heeft het positief uitgekapt, omdat de participanten zich aannemelijk met mij konden identificeren, wat waarschijnlijk heeft bijgedragen aan hun openhartigheid. Echter, door mijn persoonlijke betrokkenheid was het soms gecompliceerd om afstand te houden, de resultaten te overzien en te interpreteren. Het zogenaamde 'decentring' (Dervin, 2012) proces was daarom cruciaal en waardevol. Daarnaast heeft het perspectief van 'buitenstaanders' op mijn resultaten ook gezorgd voor nieuwe inzichten. Voor toekomstig onderzoek naar sociale categorieën raad ik daarom aan om te werken met twee onderzoekers; iemand die zichzelf als lid beschouwt van de sociale categorie en iemand die tot de 'outgroup' (Tajfel, 1978) behoort.

Met betrekking tot de opzet van het onderzoek had de vragenlijst een aantal gebreken. Zo is expliciet aan de participanten gevraagd welke identificatiestrategie (Roccas & Brewer, 2002) zij hanteren, terwijl zij

waarschijnlijk de literatuur niet hebben bestudeerd. Wel is een korte uitleg gegeven over wat de strategieën inhouden, maar dit is waarschijnlijk niet toereikend om er een volledig begrip van te vormen. Bij nader inzien had ik beter een open vraag kunnen stellen in plaats van een meerkeuzevraag om inzicht te krijgen in de termen die de participanten gebruiken voor identificatie. Op die manier had een vergelijking met de resultaten uit het interview meer betekenis gekregen. Desalniettemin leverde de meerkeuzevraag ook een interessant resultaat op, namelijk dat acht van de tien respondenten zich associëren met 'halfbloed'.

Dit onderzoek was gericht op de etnische identiteit van mensen met een gemengde afkomst, maar bij de analyse was het soms lastig vast te stellen of participanten met etnische termen refereerden naar een etnische-, nationale- of culturele identiteit (Leerssen, 2015). Zo kan 'Nederlands' betrekking hebben op al deze sociale identiteiten. In sommige gevallen kon dit worden geïnterpreteerd door gebruik te maken van contextuele informatie, maar in andere gevallen was de betekenis ambigu. Om te verifiëren naar welke sociale identiteit zij refereerden, zou een 'after-interview' moeten plaatsvinden, waarin de participanten worden gevraagd om nadere uitleg te geven over de betekenis van de gebruikte termen.

7.3 Suggesties voor vervolgonderzoek

Dit onderzoek toont het belang van een linguïstische analyse aan om identiteitsconstructies te bestuderen. Het gebruik van de typering van Day (2006) in combinatie met een perspectiefanalyse leverde interessante resultaten op die inzicht geven in de manier waarop twintigers met een gemengde afkomst hun etnische identiteit construeren. Het blijkt dat ervaringen met 'anders zijn' een grote rol spelen bij de constructie van hun identiteit en dat zij zichzelf veelvuldig contrasteren met de witte meerderheid. Kenmerkend voor de participanten in dit onderzoek was dat zij een autochtoon Nederlandse moeder en een vader met een andere etnisch culturele afkomst hebben. Het zou interessant zijn om te onderzoeken in hoeverre dit een rol speelt bij de constructie van etnische identiteit. Zouden dezelfde resultaten worden behaald bij een groep twintigers met een autochtoon Nederlandse vader en een moeder met een andere etnische afkomst? Een andere suggestie is om het onderzoek te herhalen bij twintigers met een migratieachtergrond, van bijvoorbeeld Surinaamse komaf. Zij kunnen zich in theorie identificeren met meerdere culturen en kunnen ook ervaringen delen met 'anders' zijn. In hoeverre komen hun identiteitsformaties overeen met die van de participanten in mijn onderzoek?

Het zou relevant zijn om sociaalpsychologisch onderzoek te doen naar het effect van de ervaringen met racisme en pesterijen op het zelfbeeld en de manier waarop mensen met een gemengde afkomst zich

identificeren. Daarnaast kan ik onderzoek aanbevelen gericht op het prototype van 'een Nederlander.' De resultaten in dit onderzoek doen vermoeden dat er nog een prototype van een 'Nederlander' bestaat met als essentieel kenmerk 'een witte huidskleur'. Het zou interessant zijn een corpus onderzoek te verrichten naar wat het moderne prototype is van een 'Nederlander' en hoe dit is veranderd sinds de komst van de eerste gekleurde Indische Nederlanders in de tweede helft van de vorige eeuw.

Bronnenlijst

- Aartsen, L. (2016). *Het grote Zwarte Piet debat. Een discoursanalyse vanuit zorgethisch perspectief*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Atwood, J.D. & Scholtz, C. (2008). The quarter-life time period: an age of indulgence, crisis or both? *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, vol. 30(4), pp. 233-250.
- Beks, N. (2016, 30 januari). Hoezo halfbloed? Ik ben dubbelbloed. Geraadpleegd op 20 april 2017, van: https://www.nrc.nl/nieuws/2016/01/30/hoezo-halfbloed-ik-ben-dubbelbloed-1582669_a899376
- Bergman, S. (2016, 18 december). *2doc: Wit is ook een kleur* [Documentaire]. Geraadpleegd op 14 januari 2017, van: <http://www.vpro.nl/programmas/2doc/2016/wit-is-ook-een-kleur.html>
- Boeije, H. (2005). Kwalitatief onderzoek. In: H. Boeije, H. Hart & J. Hox (red.). *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam: Boom, pp. 253-290.
- Bovens, M., Bokhorst, M., Jennissen, R. & Engbersen, G. (2016). *Migratie en classificatie: naar een meervoudig migratie-idioom*. Den Haag: WRR.
- Bucholtz, M. & Hall, K. (2004). Language & identity. In A. Duranti (red.). *A companion to linguistic anthropology*. Oxford: Wiley-Blackwell, pp. 369-394.
- CBS (2017, 20 januari). Gemengd samenwonen verschilt per migratieachtergrond. Geraadpleegd op 31 januari 2017, van: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/03/gemengd-samenwonen-verschilt-per-migratieachtergrond>
- Cheng, C.Y. & Lee, F. (2009). Multiracial identity integration: perceptions of conflict and distance among multiracial individuals. *Journal of Social Issues*, vol. 65(1), pp. 51-68.
- Cunin, E. & Bonniol, J.L. (2004). *Métissage et multiculturalisme en Colombie (Carthagène) : le "noir" entre apparences et appartenances*. Paris: L'Harmattan.
- Day, D. (2006). Ethnic and social groups and their linguistic categorization. In: K. Bührig, & J.D. ten Thije (red.). *Misunderstanding, the linguistic analysis of intercultural discourse*. Den Haag: John Benjamins Publishing Company, pp. 217-244.
- Dervin, F. (2012). Cultural identity, representation and othering. In: J. Jackson (red.). *The Routledge handbook of language and intercultural communication*. London: Routledge, pp. 181-194.

- Dervin, F. (2016). How to work with research participants: the researcher's role. In: Z. Hua (red.). *Research methods in intercultural communication: a practical guide*. Hoboken: Wiley-Blackwell, pp. 135-146.
- Dörnyei, Z. (2007). *Research methods in applied linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Doyle, J.M. & Kao, G. (2007). Are racial identities of multiracials Stable? Changing self-identification among single and multiple race individuals. *Social Psychology Quarterly*, vol. 70(4), Birthday Issue, pp. 405-42.
- DWDD (2016, 15 december). *Documentaire: Wit is ook een Kleur* [Televisiefragment]. Geraadpleegd op 12 april 2017, van: <https://dewerelddraaitdoor.vara.nl/media/367904>
- Ebeling, C.L. (2006). *Semiotaxis: over theretische en Nederlandse syntaxis*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Essed, P. & Hoving, I. (2014). *Dutch racism*. Amsterdam: Rodopi B.V.
- Essed, P. & Trienekens, S. (2008). Who wants to feel white? Race, Dutch culture and contested identities. *Ethnic and Racial Studies*, vol. 31(1), pp. 52-72.
- Ghorashi, H. (2007, 14 maart). Why Ayaan Hirsi Ali is wrong. Geraadpleegd op 12 april 2017, van: <http://www.signandsight.com/features/1250.html>
- Gibson, B. & Zhu, H. (2016). Interviews. In: Z. Hua (red.). *Research methods in intercultural communication: a practical guide*. Hoboken: Wiley-Blackwell, pp. 181-195.
- Graumann, C.F. (1992). Speaking and understanding from viewpoint: studies in perspectivity. In: G.R. Semin & K. Fiedler (red.). *Interaction and Social Cognition*. London: Sage, pp. 237-255.
- Grotenhuis, M., Van Es, V.E.C., Biemans, L. & Jansen, W. (2014). *Opleidingsniveau en identiteit in de adolescentie: de modererende rol van sekse, etniciteit, persoonlijkheid en sociale steun*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Hall, S. (1991). Old and new identities; old and new ethnicities. In: A.D. King (red.). *Culture, globalisation and the world-system: contemporary conditions for the representation of identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press, pp. 41-68.
- Hall, S., Evans, J., & Nixon, S. (2013). *Representation*. London: SAGE Publications.

- Howarth, C. (2002). Identity in whose eyes? The role of representations in identity construction. *Journal for the theory of social behaviour*, vol. 32(2), pp. 145-162.
- Jovchelovitch, S. & Bauer, M. (2000). Narrative interviewing. In: M. Bauer & G. Gaskell (red.). *Qualitative researching with text, image and sound: a practical handbook*. London: SAGE Publications, pp. 57-74.
- Koole, T. & Ten Thije, J.D. (1994). *The Construction of Intercultural Discourse. Team discussions of educational advisers*. Amsterdam: Rodopi B.V.
- Laplantine, F. & Nouss, A. (1997). *Le métissage*. Paris: Téraèdre.
- Leerssen, J. (2007). 'Image'. In: M. Beller & J. Leerssen (red.). *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters*. Amsterdam: Rodopi B.V.
- Leerssen, J. (2015). *Nationalisme*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Mak, G. (2000). Het huidhouden als strijdtoneel. De inburgering van Indische Nederlanders. In: E. Captaine (red.). *Vertrouwd en Vreemd. Ontmoetingen tussen Nederland, Indië en Indonesië*. Hilversum: Uitgeverij Verloren, pp. 241-256.
- Messelink, A. (2011). *Unity in superdiversity. Europese hoedanigheid en interculturele leergierigheid in de Erasmusgeneratie 2.0*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Oosterbaan, W. (2014). *Ons erf. Identiteit, erfgoed, culturele dynamiek*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Poston, W.S.C. (1990). The biracial identity development model: a needed addition. *Journal of Counselling and Development*, vol. 69(2), pp. 152-155.
- Roccas, S. & Brewer, M. B. (2002). *Social identity complexity*. *Personality and Social Psychology Review*, vol. 6(2), pp. 88 - 106.
- Root, M.P.P. (1995). *The multiracial experience. Racial borders as the new frontier*. London: SAGE Publications.
- Siapera, E. (2010). *Cultural diversity and global media*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Sterckx, L. (2016). Gemengd bloed, gemengde gevoelens. *Sociologiemagazine* (Juni, 2016), pp. 6-8.

- Tajfel, H. (1978). Interindividual behavior and intergroup behavior. In: H. Tajfel (red.). *Differentiation between social groups: Studies in the sociopsychology of intergroup relations*. London: Academic, pp. 27-60.
- Ten Thije, J.D. (2003). De talige markering van gemeenschappelijke voorkennis. In: T. Koole, J. Nortier & B. Tahitu (red.). *Artikelen van de vierde Sociolinguïstische Conferentie*. Delft: Eburon, pp. 431 – 445.
- Ten Thije, J.D. (2006). The notion of ‘perspective’ and ‘perspectiving’ in intercultural communication research. In: K. Bührig & J.D. ten Thije (red.). *Beyond Misunderstanding. The linguistic analysis of intercultural communication*. Amsterdam: Benjamins, pp. 97-153.
- Tizard, B. & Phoenix, A. (2002). *Race and racism in the lives of young people of mixed parentage*. London and New York: Routledge.
- Toomey, A., Dorjee, T. & Ting-Toomey, S. (2013). Bicultural identity negotiation, conflicts, and intergroup communication strategies. *Journal of Intercultural Communication Research*, vol. 42(2), pp. 112-134.
- Turner, J. C., Oakes, P. J., Haslam, S. A., & McGarty, C. (1994). Self and collective: cognition and social context. *Personality and Social Psychology Bulletin*, vol. 20(5), pp. 454-463.
- Van Opstal, M. (2008). Ga toch buitenspelen. Een problematisering van het documentaire begrip. Geraadpleegd op 20 april 2017, van: <http://doczz.nl/doc/500509/een-problematisering-van-het-documentaire-begrip>
- Verkuyten, M. (1999). *Etnische identiteit. Theoretische en empirische benaderingen*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Verkuyten, M. (2010). *Identiteit en diversiteit. De tegenstellingen voorbij*. Amsterdam: Pallas Publications – Amsterdam University Press.
- Wekker, G., Åsberg, C., Van der Tuin, I. & Frederiks, N. (2007). “Je hebt een kleur, maar je bent Nederlands.” *Identiteitsformaties van Geadopteerden van kleur*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Witte, R. (2010). *Al eeuwenlang een gastvrij volk. Racistisch geweld en overheidsreacties in Nederland 1950-2009*. Amsterdam: Askant.
- Zhu, H. (2014). *Exploring intercultural communication: language in action*. London: Routledge.